

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»
Коломийський навчально-науковий інститут
Кафедра соціально-економічних дисциплін**

**МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ
«ПРИРОДОЗНАВСТВО». НАПИСАННЯ КУРСОВИХ РОБІТ
(правила оформлення, тематика, плани, література)**

**Івано-Франківськ
«НАІР»
2020**

УДК 372.850(075.8)
ББК 74.262.0я73
С 47

Слипанюк О.В.

С 47   Методика навчання освітньої галузі «Природознавство».

Написання курсових робіт: Методичні рекомендації. – Івано-Франківськ:НАІР, 2020.- 96с.

Рецензенти:

М.В. Марчук канд. історичних наук, завідувач кафедри соціально-економічних та природничих дисциплін Коломийського інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім.. В. Стефаника

О.Я. Романишин канд. педогогічних наук, доцент кафедри математичних і природничих дисциплін початкової освіти Педагогічного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім.. В. Стефаника»

Друкується за ухвалою вченої ради Коломийського інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 2 від 26 вересня 2020 року).

ПЕРЕДМОВА

Сучасний педагогічний ВНЗ готує студентів передусім до практичної роботи, але поруч з тим, вчитель повинен мати навички та усвідомлювати свою діяльність з наукових досліджень, та практичної підготовки. Це надає особливого значення курсовим роботам. Їх виконання передбачає не тільки уміння використовувати наукові знання, але і в деякій мірі їх створювати. Таке уміння входить до методологічної культури вчителя, що передбачає культуру мислення, яка є специфічною для сфери освіти. Ступінь сформованості у майбутніх вчителів таких компетентностей методологічної культури, як конструювання та проектування навчально-виховного процесу; усвідомлення, формулювання та творче вирішення педагогічних та методичних завдань, дозволяє робити висновки про готовність випускника здійснювати педагогічну діяльність творчо, самостійно.

Крім того, методологічна культура вчителя передбачає знайомство з методами педагогічних та методичних досліджень, оволодіння основними дослідницькими підходами та уміннями. Для цього в навчальних планах педагогічних закладах вищої освіти передбачаються курсові роботи.

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Методика навчання освітньої галузі «Природознавство» читається студентам спеціальності 013 «Початкова освіта» відповідно до навчального плану у четвертому і п'ятому семестрах.

Курс «Методики навчання освітньої галузі «Природознавство» для майбутніх учителів початкових класів визначається як один із нормативних дисциплін фахового спрямування. Важливі завдання навчальної програми з природознавства в початковій школі може вирішити тільки вчитель, який добре обізнаний з предметом та з сучасними методами його викладання.

Методика навчання освітньої галузі «Природознавство» – педагогічна наука про зміст та методи навчання природознавства. Разом з тим, вона вирішує свої специфічні завдання: відбирає природознавчий матеріал, визначає обсяг знань та оптимальні методи та форми викладання. Програма передбачає і певний обсяг знань з історії природознавства в школі та особливості становлення методики викладання природознавства як науки.

Курс «Методика викладання природознавства» складається з блоків теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів, зокрема це – організація спостережень, проведення екскурсій, дослідів, практичних занять, вміння працювати з учнями молодших класів в кутку живої природи, на географічному майданчику, на пришкільній навчально-дослідній ділянці. Студент повинен знати особливості та методику позашкільної роботи по ознайомлення учнів з природою, екологічного виховання.

Курс «Методики викладання природознавства» розрахований на 150 годин, з них: 60 – аудиторних, 90 – самостійних і завершується навчальний процес з дисципліни іспитом. І як фахова методика, то і передбачає підготовку курсової роботи.

Курсова робота передбачає поглиблення теоретичних знань, отриманих на лекційних і практичних заняттях, а також одержання студентами навиків самостійного опрацювання спеціальної науково-технічної літератури, різноманітних методичних матеріалів, підбору і практичного використання відповідного тематичного матеріалу для забезпечення навчального процесу шкільного курсу «Природознавство». Згідно навчального плану, написання курсової роботи відбувається після проходження виробничих практик, що дає можливість студенту підтвердити свої теоретичні пошуки і розробки у вигляді практичного експерименту у початковій школі.

При написанні курсової роботи студент повинен керуватися положеннями Закону України «Про освіту», Закону України «Про вищу освіту», положеннями навчально-методичної документації, розробленої ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» та факультетом (інститутом), Кодексом честі ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Положенням про запобігання академічному плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі студентів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», методичними вказівками до виконання, оформлення та захисту дипломних робіт.

Методичні рекомендації допоможуть студентам знайти відповіді на такі найбільш розповсюджені питання:

1. Як вибрати тему курсової роботи?
2. Як обґрунтувати актуальність теми дослідження?

3. Якою має бути структура курсової роботи?
4. Як визначити основні характеристики курсової роботи?
5. Як вести роботу з основними поняттями з теми дослідження?
6. Як оформити текст курсової роботи?
7. Як подати роботу на обговорення?
8. Яку допомогу має подати студенту науковий керівник?
9. Як проводять оцінювання курсової роботи?

1. Загальні положення

Виконання та оформлення курсових робіт – це один з важливих та перспективних видів дослідницької діяльності студентів у системі вищих педагогічних закладів. Курсова робота передбачена навчальним планом, вона обов'язкова для кожного студента.

Курсова робота повинна представляти розробку актуальної наукової проблеми. Вона повинна:

- бути актуальною, мати новизну, виконуватись на рівні сучасних досягнень науки і техніки;
- мати спрямування на вирішення практичних завдань майбутньої професійної діяльності;
- стимулювати у студентів творчий пошук нових пріоритетних наукових рішень;
- вимагати опрацювання спеціальної наукової і методичної літератури;
- пов'язуватись з планами наукових досліджень керівника, кафедри, інших наукових підрозділів закладу;
- узагальнювати і розвивати науково-дослідницькі уміння студента.

Головними завданнями підготовки бакалаврської роботи є:

- поглиблення знань студентів з актуальних проблем відповідної навчальної дисципліни за обраним напрямом підготовки;
- розширення й поглиблення теоретичних знань студентів з обраної проблеми, систематизація і аналіз сучасних наукових підходів до розв'язування теоретичних та практичних завдань;
- удосконалення умінь та компетентностей студентів самостійно організовувати та проводити наукові дослідження актуальної проблеми;

розвиток умінь студентів застосовувати здобуті теоретичні знання під час вирішення конкретних наукових завдань;

- набуття студентами необхідних компетентностей у процесі підготовки і проведення педагогічного експерименту або його елементів;

- удосконалення компетентностей самостійної роботи студентів із фаховою науковою літературою й розвиток умінь критичного опрацювання наукових інформаційних джерел;

- формування здатності студентів до самоосвіти і саморозвитку, самостійної дослідницької роботи у майбутній професійній діяльності.

Курсова робота є ефективнішою, якщо логічно продовжує тематику курсової роботи або діяльність студента у науковому студентському гуртку чи проблемній групі. Робота над курсовим дослідженням вимагає систематизації загальних філософських, педагогічних, психологічних, фахових методичних знань, їх поглиблення у процесі розв'язування визначеної проблеми, набуття умінь проведення експериментального пошуку, активізації творчої самостійності та ініціативи студента.

Курсова робота виконується відповідно до навчального плану підготовки бакалаврів початкової освіти, вчителів початкової школи денної і заочної форм навчання за спеціальністю «Початкова освіта».

Метою курсової роботи є поглиблення знань з методики навчання «природознавство»; закріплення теоретичних знань і практичних умінь з дисципліни; здобуття уміння самостійного пошуку та опрацювання відповідної науково-технічної літератури; оволодіння різноманітними методичними матеріалами.

Завданням курсової роботи є навчити студентів правильно відбирати найістотніші об'єкти природи, їх взаємозв'язки і викладати учням навчальний матеріал у формах і зв'язках, найдоступніших для розуміння і запам'ятовування учнями.

Для виконання курсової роботи студент повинен разом з керівником вибрати тему курсової роботи, яка ухвалюється рішенням кафедри. Надалі студент підбирає рекомендовану літературу, опрацьовує її, складає план курсової роботи і узгоджує його з викладачем.

Термін здачі курсової роботи керівникові за 1 місяць до завершення семестру (за три тижні до початку залікової сесії).

2. Орієнтовна тематика курсових робіт з фахової дисципліни

Методика навчання освітньої галузі «Природознавство»

для студентів 4 курсу спеціальності 013 Початкова освіта

Орієнтовна тематика курсових робіт розроблена, виходячи з вимог навчальної програми курсу, на основі відповідної науково-технічної та навчальної літератури з дисципліни.

1. Особливості організації та проведення самостійної роботи з інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі.

2. Теоретичні і методичні основи досягнення ключових компетентностей при вивченні інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі.

3. Особливості формування дослідницької діяльності молодших школярів.

4. Особливості формування у молодших школярів умінь установлювати причинно-наслідкові зв'язки на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ»

5. Особливості та роль екскурсій у пізнанні навколишнього світу.

6. Вибір змісту та застосування технологій, методів та прийомів навчання на уроках «Я досліджую світ»

7. Групова робота як засіб формування природних знань з учнями початкової школи.

8. Лепбук як новітній спосіб формування природничих знань на уроках «Я досліджую світ»

9. Особливості застосування проектної діяльності на уроках інтегрованоо курсу «Я досліджую світ»

10. Особливості формувального оцінювання навчальних досягнень учнів з інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

11. Застосування інтерактивних технологій у навчанні молодших школярів на уроках природознавства.

12. Особливості організації та проведення спостережень у 1-2 класах.

13. Особливості організації та проведення спостережень у 3-4 класах.
14. Організація спостережень за неживою природою в різні пори року.
15. Методика та особливості вивчення теми "Водойми".
16. Методика ознайомлення учнів початкових класів з найважливішими корисними копалинами.
17. Методика використання контурних карт на уроках у початкових класах.
18. Методика формування географічних понять у процесі вивчення теми "Різноманітність природи Батьківщини".
19. Методика вивчення теми "План і карта" в 4 класі та їх застосування на уроках у початковій школі
20. Методика організації і проведення практичних робіт на географічному майданчику з учнями початкових класів.
21. Методика формування уявлень про предмети і явища природи у початковій школі.
22. Використання краєзнавчого принципу навчання при вивченні природи у початковій школі.
23. Методика ознайомлення молодших школярів із різноманітністю живої і неживої природи Карпатських гір.
24. Методика використання наочних посібників на уроках природознавства, та її значення у формуванні природничих понять.
25. Різновидності самостійної роботи на уроках природознавства та її значення у формуванні природничих понять.
26. Методика організації та проведення екскурсій в природу з учнями початкової школи.
27. Методика ознайомлення учнів з рослинним світом своєї місцевості в процесі вивчення теми "Природа рідного краю".
28. Методика ознайомлення учнів з тваринним світом своєї місцевості в процесі вивчення теми "Природа рідного краю".
29. Робота учнів початкових класів на пришкольній навчально-дослідній

ділянці.

30. Методика ознайомлення учнів молодших класів із природою степової зони України.

31. Методика ознайомлення учнів молодших класів із зоною мішаних лісів України.

32. Методика проведення природоохоронних позакласних заходів у початковій школі.

33. Використання матеріалів народознавства в процесі вивчення природознавства у початковій школі.

34. Екологічне навчання та виховання на уроках у початковій школі

35. Використання дидактичних ігор на уроках природознавства та їх навчальне і виховне значення.

36. Гігієнічні основи організації навчально-виховного процесу в початкових класах та їх значення в охороні і зміцненні здоров'я учнів.

37. Педагогічні основи статевого виховання дітей молодшого шкільного віку.

38. Педагогічні основи боротьби зі шкідливими звичками у молодшому шкільному віці.

39. Прояви функціональних розладів вищої нервової діяльності у дітей , їх вплив на навчання школярів.

40. Профілактика викривлень хребта у дітей та гігієнічні вимоги до шкільних меблів у розділі природознавства "Тіло людини і охорона здоров'я".

41. Виховання правильної постави у молодших школярів та її значення для профілактики захворювань хребта.

42. Досліди з природознавства та методика їх проведення в початковій школі.

43. Позакласна та позашкільна робота з природознавства.

44. Робота з друкованими джерелами знань при вивченні природознавства.

45. Розвивальне навчання на уроках природознавства в початкових класах.
46. Використання народної педагогіки на уроках природознавства.
47. Методичні прийоми та їх використання на уроках природознавства.
48. Свята природничого змісту в початковій школі.
49. Наукова та дослідницька робота учнів у початковій школі.
50. Сучасна модель уроку з природознавства в початковій школі.
51. Сучасний підхід до проведення дослідів з природознавства в початковій школі.
52. Використання практичних методів вивчення природознавства в початковій школі.
53. Інноваційний підхід до вивчення природознавства в початковій школі на Україні та в інших країнах.
54. Форми опитування на уроках природознавства в початковій школі.
55. Природознавство у системі міжпредметних зв'язків у сучасній початковій школі.
56. Формування основ наукового мислення учнів початкової школи на уроках « Я досліджую світ».
57. Робота з обдарованими дітьми при формуванні природних знань в учнів початкової школи.

3. Орієнтовна тематика і план курсових робіт з фахової дисципліни

Методика навчання освітньої галузі «Природознавство»

для студентів 4 курсу спеціальності 013 Початкова освіта

**ТЕМА: АКТИВІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КУРСУ
"ПРИРОДОЗНАВСТВО" У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Активізація навчання, як один із засобів підвищення ефективності навчально-виховного процесу в початковій школі.

1.1. Психолого-педагогічні аспекти розвитку пізнавальних інтересів в учнів початкових класів.

1.2. Уроки природознавства, як одна з форм організації навчально-виховного процесу.

РОЗДІЛ 2. Активізація навчання на уроках природознавства 3-4 класах.

2.1. Методи та методичні прийоми, що сприяють активізації навчальної діяльності учнів на уроках природознавства.

2.2. Розвиток пізнавальних інтересів в учнів 3-4 класів при проведенні практичних занять (з окремого розділу).

2.3. Роль та місце екскурсій в активізації навчання з природознавства.

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ДОДАТКИ

ТЕМА: ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПРИРОДНИЧИХ УЯВЛЕНЬ ТА ПОНЯТЬ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРИРОДОЗНАВСТВА

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Форми і методи формування природничих уявлень та понять при вивченні природознавства

РОЗДІЛ 2. Формування та розвиток природничих понять в процесі вивчення природознавства

2.1. Формування морфологічних, систематичних, екологічних та анатомічних понять при вивченні природознавства.

2.2. Формування фізіологічних понять та їх зв'язок із уміннями.

2.3. Зв'язок понять з уміннями в курсі природознавства.

2.4. Формування практичних умінь та навичок із природознавства.

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА.

ДОДАТКИ.

ТЕМА: РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ТА СПОСТЕРЕЖЛИВОСТІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ЕКСКУРСІЙ ІЗ ПРИРОДОЗНАВСТВА В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Роль та місце екскурсій в організації навчально-виховного процесу із природознавства в школі.

РОЗДІЛ 2. Розвиток пізнавальних здібностей та спостережливості при проведенні екскурсій із природознавства (розділ чи клас по вибору).

2.1. Розвиток спостережливості при проведенні екскурсій.

2.2. Розвиток пізнавальної активності.

2.3. Розвиток творчості та самостійності учнів.

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ДОДАТКИ

ТЕМА: САМОСТІЙНА РОБОТА УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ПРИРОДОЗНАВСТВА ШКОЛІ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Освітньо-виховне значення самостійної роботи учнів в шкільному курсі природознавства.

РОЗДІЛ 2. Методика організації та проведення самостійної роботи на уроках природознавства 3 класі.

2.1. Аналіз навчальної програми із природознавства, основні види самостійних робіт.

2.2. Формування морфологічних та аналітичних природничих понять при проведенні самостійних робіт.

2.3. Формування практичних умінь і навичок із природознавства при проведенні самостійних робіт.

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ДОДАТКИ

ТЕМА: САМОСТІЙНА РОБОТА УЧНІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРИРОДОЗНАВСТВА

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Шкільний курс природознавства, як система найважливіших біологічних понять.

1.1 Самостійні роботи учнів, як одна із умов успішного засвоєння природничих понять.

РОЗДІЛ 2. Методика проведення самостійної роботи учнів при вивченні теми «У царстві тварин» у 2-му класі.

2.1. Місце розділу в шкільній програмі та підручнику.

2.2. Самостійна робота учнів при вивченні комах та їхньої будови.

2.3. Самостійна робота учнів при вивченні птахів та їхньої будови .

2.4. Самостійна робота учнів при вивченні звірів та їхньої будови .

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ДОДАТКИ

ТЕМА: ДИДАКТИЧНІ ІГРИ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Дидактичні ігри у навчально-виховному процесі із природознавства.

1.1. Освітньо-виховне значення дидактичної гри в процесі навчання.

1.2. Класифікація дидактичних ігор.

РОЗДІЛ 2. Розвиток учнів у процесі ігрової діяльності на уроках природознавства.

2.1. Роль навчальної гри при формуванні природничих понять.

2.2. Виховання естетичної чуйності та гуманного ставлення до природи у процесі навчальної гри.

2.3. Дидактичні ігри на уроках природознавства як засіб екологічного виховання.

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ДОДАТКИ

ТЕМА: ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ПРИРОДОЗНАВСТВА В ШКОЛІ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Диференціація, як один із дидактичних принципів в українській педагогічній науці.

РОЗДІЛ 2. Диференціація навчання при викладанні природознавства початковій школі.

2.1. Диференціація при перевірці домашніх завдань із природознавства (в певному класі).

2.2. Диференційовані самостійні роботи учнів із природознавства.

2.3. Диференціація при закріпленні вивченого матеріалу (при проведенні підсумкових уроків).

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ДОДАТКИ

ТЕМА: ПОЗАКЛАСНА РОБОТА ІЗ ПРИРОДОЗНАВСТВА В ШКОЛІ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Освітнє та виховне значення позакласної роботи із природознавства в початковій школі.

РОЗДІЛ 2. Методика організації та проведення позакласної роботи із природознавства.

2.1. Індивідуальна позакласна робота та її різновидності.

2.2. Гурткова робота із природознавства в початковій школі.

2.3. Шкільні природоохоронні заходи (свята, ранки, зустрічі) і з природознавства та методика їх проведення.

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ДОДАТКИ

ТЕМА: МЕТОДИКА ПОСТАНОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДІВ ТА ЕКСПЕРИМЕНТІВ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА В ШКОЛІ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Наочно-дослідницькі та практичні методи навчання природознавства і їх дидактична характеристика.

1.1. Практично-репродуктивні та практично-пошукові методи.

1.2. Наочно-дослідницькі та практично-дослідницькі методи навчання природознавства.

РОЗДІЛ 2. Експериментально-дослідна робота на уроках природознавства.

2.1. Проведення експериментів та дослідів при вивченні природознавства у 2-му класі.

2.2. Експеримент та дослід на уроках природознавства в 3-му класі.

2.3. Експериментально-дослідна робота на уроках природознавства в 4-му класі при вивченні клітини та її основних компонентів.

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ДОДАТКИ

ТЕМА: РОЗВИТОК МИСЛЕННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ
ПРИРОДОЗНАВСТВА В ШКОЛІ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Психолого-педагогічні аспекти мислення в учнів
початкової школи.

РОЗДІЛ 2 . Розвиток мислення при вивченні курсу природознавства.

2.1. Розвиток мислення.

2.2. Розвиток наукового світогляду.

2.3. Розвиток пізнавальної активності і творчості учнів.

ВИСНОВКИ

ЛІТЕРАТУРА

ДОДАТКИ

4. Вибір теми дослідження.

Теми курсових робіт визначаються та затверджуються на засіданні кафедри та доводяться до відома студентів.

Тематика курсових робіт повинна відповідати таким вимогам:

- відповідати завданням підготовки майбутніх спеціалістів;
- урахувати напрямки та проблематику сучасних науково-педагогічних досліджень;
- залучати студентів до роботи над проблемами, які досліджують окремі викладачі та конкретна кафедра;
- урахувати різноманітність інтересів студентів щодо педагогічної та методичної теорії та практики, вона може бути результатом роботи в наукових студентських групах, під час проходження педагогічної практики в школах;
- розробляти актуальні проблеми виховання та навчання в початковій школі.

Теми курсових робіт можуть визначатися різними засобами:

Викладач визначає тему курсової роботи студента. Він може залучати студентів до виконання конкретних тем з тієї проблеми наукової роботи, яку проводив.

Студент обирає тему самостійно. Якщо він має досвід роботи в школі і свій практичний матеріал, то використовує його для створення курсової роботи.

Студент працює в науковій групі по темі, яка відповідає його інтересам.

Після визначення теми студент її погоджує з науковим керівником, складає календарний план, в якому визначаються строки виконання етапів курсової роботи.

План дає можливість контролювати хід виконання досліджень та допомагає студенту самостійно та свідомо виконувати курсову роботу.

5. Основні вимоги до курсових робіт

1. Курсова робота повинна бути творчою працею студента, в якій він розкриває своє вміння обробляти та аналізувати педагогічну, методичну, наукову літературу та періодичні видання, пов'язувати теоретичний матеріал з результатами досліджень. В ній має бути свій особистий аналіз, свій практичний досвід, свої висновки.

2. Робота повинна бути актуальною, мати теоретичне або практичне значення. Найбільш цінні роботи, матеріал яких втілений у програму або в плани початкових шкіл.

3. Плановість та точність виконання – одна з головних форм роботи над курсовою. Планують зміст та строки виконання відносно кожного завдання та розділу.

4. Студент повинен об'єктивно та критично аналізувати матеріал, який використовує в своїй роботі.

5. Особливе значення має точність та ясність викладання матеріалу під час літературного оформлення роботи. Необхідно звертати увагу на правильне використання педагогічної, методичної, природничої та іншої термінології.

6. Курсова робота повинна відповідати загальним вимогам відносно її оформлення.

6. Етапи виконання курсових робіт.

1. *Вибір теми.* Студент знайомиться з темами, які йому пропонуються, визначає найбільш придатну для себе і погоджує її з керівником курсової роботи. Студент має право запропонувати свою тему, якщо він має певний матеріал та практичний досвід для її виконання.

2. *Ознайомлення з проблемою за допомогою літературних джерел.* Студент повинен скласти уявлення про те, які існують теоретичні та практичні роботи, їх зміст у напрямку виконання курсової роботи.

3. *Після загального ознайомлення студента з літературою по темі курсової роботи він разом з керівником складає план роботи.* В першу чергу слід сформулювати **обґрунтування теми.** Студент повинен показати, чому він вибрав цю тему. **Актуальність теми** – слід показати, як матеріал курсової роботи пов'язаний з проблемами, які зараз вирішуються в початковій освіті. **Новизна** – студент розкриває самостійно розроблені методи, прийоми, форми, що дозволяють найбільш ефективно проводити навчальний процес та виховання в початковій школі. **Мета роботи** тісно пов'язана з темою і показує що передбачають дослідження. **Завдання дослідження** конкретизують мету та дають уявлення про те, в якому напрямку виконується робота. Студенти IV курсу, які виконують експериментальні роботи, повинні сформулювати **гіпотезу**, яка являє собою можливі відповіді на питання, які стоять у роботі. Разом з керівником студенти складають **план** курсової роботи, в якому позначаються її розділи, підрозділи та ін.

4. *Головний етап у виконанні курсової роботи – це систематичне накопичення матеріалу літературного, практичного, експериментального.* В процесі накопичення матеріалу студенти повинні погоджувати його з керівником курсової роботи під час консультацій.

5. *Заключний етап – це літературне оформлення роботи.* Основою є план, який був складений на початку виконання роботи. Студенти повинні зробити аналіз результатів курсової роботи, в експериментальних роботах наводяться результати математичної обробки. Робота оформляється згідно з вимогами до оформлення курсових робіт. Неправильно оформлена робота повертається студенту на переробку і не допускається до захисту.

7. Основні вимоги до оформлення курсової роботи.

7.1. Курсова робота виконується згідно вимог стандарту СТП ИГАЦ-21-041-86 «Курсовий і дипломний проекти» та ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення».

7.2. Курсова робота повинна бути надрукована на комп'ютері: гарнітура Times New Roman Cyr, 14 кугль, 1,5 інтервалу на білому аркуші формату А4 (210x297), переплетена або зброшурована у папці. Обсяг роботи – 30-35 сторінок, без урахування додатків і списку літератури.

7.3. Поля на сторінках: зліва - 30мм, справа -15мм, зверху і знизу – 20 мм., абзацний відступ дорівнює п'яти знакам (1,25), вирівнювання по ширині.

7.4. Нумерація сторінок наскрізна, починаючи з титульного листа, на якому номер не ставиться. Зразу ж після титульного листка подається зміст, на ньому цифра 2 не ставиться, на наступній сторінці проставляється цифра 3 і далі згідно порядком. Нумери сторінок ставляться зверху з правої сторони сторінки. В загальну нумерацію включають сторінки з таблицями, рисунками, список літератури та додатки.

7.5. Тексти роботи містять розділи, підрозділи, пункти, підпункти, які нумеруються арабськими цифрами 1,2,3...(розділи), 1.1, 1.2, 1.3...(підрозділи) і т.д.

7.6. Заголовки розділів пишуться великими літерами симетричного тексту, заголовки підрозділів – малими (перша – велика), з абзацу. Заголовки не підкреслюються. Перенос слів у них не допускається.

7.7. Усі ілюстрації називають малюнками. Головна мета малюнків – надати тексту повну ясність і конкретність. Малюнки, як і таблиці, розміщують у тексті після посилення на них і нумерують послідовно у межах розділу арабськими цифрами. Номер малюнку (таблиці) складається з номера розділу і порядкового номеру (таблиці), напр., Мал. 2.1, Мал. 2.2, Таблиця 2.1, Таблиця 2.2 і т.д.

7.8. Посилання на літературні джерела виконують з використанням прізвища автора і року публікації, напр., (Верзілін М.М., Корсунська В.М., 1980). Бібліографічний опис літературних джерел подається згідно вимог ВАК України, форма 23.

7.9. Курсова робота складається з титульного листа, змісту, вступу, двох-трьох основних розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

7.9.1. **Титульний лист** є першою сторінкою роботи і основним джерелом бібліографічної інформації. Він містить інформацію про організацію, де виконана робота, повну назву роботи, відомості про студента – виконавця роботи та викладача – керівника курсової роботи, членів комісії, а також – назву міста і рік виконання роботи (Додаток 1).

7.9.2. **Зміст** розміщується безпосередньо після реферату, починаючи з нової сторінки. До змісту включають вступ, перелік розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів (якщо вони мають власні заголовки), висновки, перелік посилань (використана література), назви додатків і відповідні

номери сторінок, які містять початок матеріалу. Зразок змісту подано в додатках (Додаток 2).

7.9.3. **Вступ** розміщується на новій сторінці. У вступі подається обґрунтування теми курсової роботи, її актуальність, необхідність вивчення проблеми, мету, предмет, гіпотезу (якщо є) і завдання роботи, її практичне значення (Додаток 3).

7.9.4. Головна частина роботи складається з 2-3-х основних розділів, в яких розглядається інформація про проведення студентом дослідження.

Наприклад:

в **Розділі 1** курсової роботи проводиться детальний аналіз науково—методичних робіт, в яких розглядається проблема дослідження (огляд науково-технічних та методичних матеріалів), розкриваються психолого-педагогічні аспекти теми дослідження, вказується її місце та значення в організації навчально-виховного процесу із курсу природознавство в початковій школі;

в **Розділі 2** студент повинен розкрити методичну сторону дослідження; розробити тематику окремих уроків із розділу, розкрити природознавчі питання, практичні уміння та навички, які формуються при вивченні даного розділу, показати форми, методи та методичні прийоми, які використовуються при проведенні лабораторних занять, самостійних робіт, при організації та проведенні екскурсій; показати творчий підхід до проведення окремих уроків із курсу «Природознавство», розкрити проблемно-пошукові методи, які використовують вчителі початкових класів для активізації навчання та пізнавальних здібностей учнів. Доцільно в даному розділі використати педагогічний досвід вчителів-новаторів, вчителів-методистів тощо.

7.14. **Висновки** розміщують після викладання суті звіту, починаючи з нової сторінки. Тут послідовно, чітко, ясно, локанічно приводяться

підсумки головної частини роботи – попередніх розділів роботи, які логічно впливають з результатів проведення досліджень, подається оцінка виконання поставлених завдань, а також приводяться можливі рекомендації щодо одержаних результатів: слід показати практичну значимість даного дослідження, його місце при вивченні природознавства в початковій школі, вплив на розвиток особистості учня.

7.15. **Перелік використаної літератури** подають у кінці роботи з нової сторінки. Бібліографічні описи джерел, на які є посилання в основній частині роботи, подають у порядку, за яким вони вперше згадуються в тексті, або в алфавітному порядку за прізвищами авторі. Бібліографічні описи посилань у переліку наводять згідно чинних державних стандартів з бібліотечної та видавничої справи (Додаток 3).

7.16. **Додатки** містять матеріал, який є необхідним для демонстрації повноти досліджень студента. Вони можуть включати розробки планів конспектів уроків, виховного заходу, наочні ілюстровані матеріали, кросворди, ребуси, дидактичні ігри та інший дидактично-методичний матеріал.

8. Захист і оцінювання курсових робіт.

До захисту допускаються студенти, які в повному обсязі виконали завдання курсової роботи і мають рецензію керівника, що є основою для оцінювання роботи.

Курсова робота (пояснювальна записка і готовий виріб) здається керівнику для перевірки та рецензування за три тижні до запланованого захисту курсових робіт. Не пізніше ніж за 10 днів до захисту рецензована курсова робота подається комісії на розгляд.

Комісія із захисту курсової роботи у визначений термін заслуховує повідомлення студентів основних положень курсової роботи (до 10

хвилин), після чого студент дає відповіді на запитання членів комісії (загалом захист курсової роботи не може перевищувати 20 хвилин).

Для кращого сприймання присутніми матеріалу бажано застосувати мультимедійні засоби наочності.

Обговорення результатів та виставлення оцінки проводиться комісією у присутності студентів. Студент, який не захистив курсову роботу, допускається, після її доопрацювання, до повторного захисту згідно з графіком ліквідації академічної заборгованості студентів.

Під час оцінювання курсових робіт враховуються відповідність змісту курсової роботи темі, меті і завданням, що визначались у вступі, новизна теми, якість оформлення курсової роботи, вчасність подання роботи та якість захисту курсової роботи.

4. Критерії оцінювання якості виконання курсової роботи

У процесі захисту курсової роботи оцінюється глибина знань студента в досліджуваній галузі менеджменту, його вміння вести дискусію, обґрунтовувати та відстоювати власну точку зору, відповідати на запитання. Узагальнені критерії оцінювання захисту курсової роботи та деталізовані бальні шкали наведено в таблиці.

Таблиця 3. Параметри та критерії оцінювання курсової роботи

Параметр и оцінювання	Діап азон оцінки, балів	Критерії оцінювання за бальною шкалою
Оцінюванн я якості курс ової роботи	0 -75	
Відповідні сть змісту	0-15	0 – зміст жодного з параграфів курсової роботи не відповідає затвердженому плану

курсової роботи темі та затвердженому плану		5 – зміст одного параграфу курсової роботи відповідає затвердженому плану
		10 – зміст двох параграфів курсової роботи відповідає затвердженому плану
		15 – зміст усіх параграфів курсової роботи відповідає затвердженому плану
Ступінь розкриття теоретичних аспектів проблеми, обраної для дослідження, та коректність використання понятійного апарату	0-15	0 – понятійний апарат не сформовано; теоретичні аспекти проблеми не розкриті
		5 – понятійний апарат сформовано, але теоретичні аспекти проблеми не розкриті
		10 – понятійний апарат сформовано, теоретичні аспекти проблеми розкриті частково
		15 – понятійний апарат сформовано, теоретичні аспекти проблеми розкриті
Наявність критичних співставлень та узагальнень різних точок зору та підходів до постановки та розв’язання проблеми	0-15	0 – критичні співставлення та узагальнення відсутні
		10 – критичні співставлення наявні, але узагальнення відсутні або некоректні
		15 – критичні співставлення наявні та супроводжені коректними узагальненнями
Ступінь використання фактологічного матеріалу; висвітлення особливостей прояву та розв’язання досліджуваної проблеми у практиці вітчизняних	0-10	0 – фактологічний матеріал не використаний
		5 – залучений фактологічний матеріал, особливості прояву та розв’язання проблеми на вітчизняних підприємствах не висвітлені
		10 – залучений фактологічний матеріал, досвід вітчизняних підприємств висвітлений

підприємств		
Обсяг та адекватність використаних при написанні роботи першоджерел та дотримання етики посилань	0-10	0 – залучені матеріали лише навчальних підручників та посібників (до 10 джерел), етика посилань не дотримана
		5 – залучені матеріали навчальних підручників та посібників, періодичних видань (11-15 джерел), етика посилань дотримана частково
		10 – залучені матеріали навчальних підручників та посібників, монографій, статистичних збірників та довідників, періодичних видань та мережі Internet (більше 15 джерел), етика посилань дотримана
Відповідність оформлення курсової роботи встановленим вимогам	0-10	0 – текст курсової роботи оформлено з суттєвими порушеннями встановлених вимог
		5 - текст курсової роботи оформлено з незначними порушеннями встановлених вимог
		10 - текст курсової роботи оформлено у відповідності до встановлених вимог
Оцінювання захисту курсової роботи	0 -25	
Вміння чітко та стисло викласти основні результати дослідження	0-10	0 – студент неспроможний чітко та стисло викласти основні результати дослідження
		5 – студент невпорядковано викладає основні результати дослідження
		10 – студент спроможний чітко та стисло викласти основні результати дослідження
Використання роздаткового ілюстративного	0-5	0 – роздатковий ілюстративний матеріал не використано
		5 – доповідь супроводжена роздатковим

матеріалу		ілюстративним матеріалом
Повнота, глибина, обґрунтованість відповідей на питання	0-10	0 – студент неспроможний надати відповіді на поставлені питання
		5 – студент надає неповні, поверхові, необґрунтовані відповіді на поставлені питання
		10 – студент надає повні, глибокі, обґрунтовані відповіді на поставлені питання

Остаточне оцінювання рівня виконання, презентації та захисту курсової роботи здійснюється за 100-бальною шкалою, що враховує:

- 1) попереднє оцінювання якості курсової роботи науковим керівником – 0-75 балів;
- 2) оцінювання захисту курсової роботи – 0-25 балів.

Після чого дані 100-бальної шкали оцінювання переводяться в 4-бальну та шкалу за системою ECTS за критеріями, наведеними в таблиці.

Таблиця . Критерії оцінювання знань студентів

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	За національною системою	За університетською шкалою
A	Відмінно – відмінне виконання роботи або відповідь без помилок	5 (відмінно)	90-100
B	Дуже добре – виконання роботи з незначними помилками (до 5%)	4 (добре)	82-89
C	Добре – взагалі		75-81

	правильна робота, відповідь з кількома незначними помилками (до 10%)		
Д	Задовільно – непогано, але з певною кількістю помилок, які не заважають достатньо повному висвітленню питання, відповіді (до 25%)	3 (задовільно)	69-74
Е	Достатньо – виконання робіт задовольняє мінімальні критерії для позитивної оцінки (до 40%)		60-68
FX	Незадовільно – потрібно додатково попрацювати для отримання позитивної оцінки	2 (незадовільно)	35-59
F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота для отримання позитивної оцінки		1-34

Рішення щодо оцінки курсової роботи оголошується в той самий день, після чого оцінка записується на титульному аркуші курсової роботи та проставляється в екзаменаційну відомість і залікову книжку студента.

9. Керівництво курсовими роботами.

Керівниками курсових робіт призначаються викладачі кафедри.

Курсову роботу студент виконує самостійно, керівник надає йому консультації та перевіряє роботу на протязі її виконання і після закінчення в цілому.

Керівник курсової роботи:

- допомагає студенту визначити коло питань для вивчення теми роботи та методів дослідження, допомагає скласти план підготовки та виконання роботи;

- консультиє студента на протязі виконання курсової роботи, проводить систематичний контроль за ходом оформлення роботи згідно з планом;

- перевіряє та рецензує роботу.

Курсова робота повинна захищатися публічно. Крайні роботи рекомендуються на студентську наукову конференцію. Студент готує виступ з теми дослідження на 10 хвилин. Доповідь повинна містити відомості про стан проблеми, результати дослідно-експериментальної роботи, висновки, пропозиції, перспективи дослідження. Керівник курсової роботи складає на неї рецензію, в якій має бути відображено:

- актуальність теми;
- глибина вивчення спеціальної літератури;
- об'єктивність методів дослідження та вірогідність результатів;
- обґрунтування висновків;
- стиль та оформлення роботи;

- пропозиції та висновки.

Курсова робота може стати основою для виконання дипломної роботи.

10. Типові помилки в написанні та оформленні курсової роботи.

1. Зміст роботи не відповідає плану курсової роботи або не розкриває тему повністю чи в її основній частині.

2. Сформульовані розділи (підрозділи) не відбивають реальну проблемну ситуацію, стан об'єкта.

3. Мета дослідження не пов'язана з проблемою, сформульована абстрактно і не відбиває специфіки об'єкта і предмета дослідження.

4. Автор не виявив самостійності, робота являє собою компіляцію або плагіат.

5. Не зроблено глибокого і всебічного аналізу сучасних офіційних і нормативних документів, нової спеціальної літератури (останні 5 -10 років) з теми дослідження.

6. Аналітичний огляд вітчизняних та зарубіжних публікацій з теми роботи має форму анотованого списку і не відбиває рівня дослідження.

7. Не розкрито зміст та організацію особистого експериментального дослідження (його суть, тривалість, місце проведення, кількість обстежуваних, їхні характеристики), поверхнево висвітлено стан практики.

8. Кінцевий результат не відповідає меті дослідження; висновки не відповідають поставленим завданням.

9. У роботі немає посилань на першоджерела або вказані не ті, з яких запозичено матеріал.

10. Бібліографічний опис джерел у списку використаної літератури наведено довільно, без додержання вимог стандарту.

11. Як ілюстрований матеріал використано таблиці, діаграми, схеми, запозичені не з першоджерел, а з підручника, навчального посібника, монографії або наукової статті.

12. Обсяг та оформлення роботи не відповідають вимогам, вона виконана неохайно, з помилками.

ДОДАТОК 1 – Зразок титульної сторінки

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника»
Коломийський навчально-науковий інститут

КУРСОВА РОБОТА

з методики навчання освітньої галузі «Природознавство»
на тему:

« _____ »
(назва теми курсової роботи)

Студента/ки IV курсу, групи _____
Спеціальності 013 Початкова освіта:

_____

(Прізвище, ім'я, по батькові студента)

Науковий керівник:

Підсумкова оцінка:

Національна шкала _____
Кількість балів ECTS _____

Члени комісії:

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

_____

(підпис)

_____

(прізвище та ініціали)

Коломия , 20 ____

ДОДАТОК 3 – Правила оформлення вступу

ВСТУП

Для визначення змісту основних характеристик студенту пропонується відповісти на такі запитання у вступі:

Проблема – Що треба вивчити нового?

Тема – Яку можна дати назву?

Актуальність – Чому ця проблема зараз вивчається?

Об'єкт досліджень – Що розглядається?

Предмет досліджень – Як розглядається об'єкт, які нові відношення, властивості та інше розкриває це дослідження?

Мета – Який результат дослідник планує одержати?

Завдання дослідження

Методи дослідження

Структура роботи

ДОДАТОК 4 - Вимоги до основної частини роботи

В ній розкриваються зміст роботи та відображаються такі етапи: вибір напрямку досліджень, теоретичні та експериментальні дослідження, узагальнення та оцінка результатів досліджень. Розділи та підрозділи розрізняються залежно від теми та курсу, на якому виконується робота.

В основній частині реферативної роботи кожний розділ розкриває певну частину теми, всі розділи, в основному, складаються з літературного матеріалу, опису методичного досвіду вчителів початкових класів.

Основна частина курсової роботи містить зміст декількох пунктів плану. В них подається історія та теорія питання, яке досліджується, критичний аналіз літератури, висвітлюються позиції автора. Потім подається опис методів, організації та результатів самостійно проведеного фрагменту досліджень.

Роботу починають з вибору необхідної літератури з теми досліджень, до якої належать монографії, статті в журналах та збірниках та ін.

У результаті вивчення літератури студент повинен одержати такі відомості: хто і коли (які дослідники) працювали чи працюють з теми дослідження?

Де надруковані результати цієї роботи (в яких джерелах)? Який конкретно їх зміст?

Вся інформація, яку одержує студент, фіксується в формі запису. Зібрані матеріали студент обробляє як записи на бібліографічних картках, це можуть бути виписки, цитати. Крім того, сюди належать ксерокопії, мікрофільми досліджень, конспекти, анотації, тези.

Перед складанням огляду визначають основні поняття з теми досліджень, щоб використання їх в роботі було однозначним.

Рекомендується для роботи над складанням огляду з теми дослідження використовувати близько 20 літературних джерел.

До роботи студента 3 курсу ставляться певні умови, щодо їх експериментальної частини. Експеримент в початкових класах визначається як такий дослід, у якому під час підбиття підсумків через порівняння і зіставлення дослідного і контрольного об'єктів виділяються суттєва ознака чи їх група, які виникли в результаті діяльності. В роботі слід показати, як під керівництвом вчителя здійснюється самостійна діяльність учнів з об'єктами і явищами, як вони проводять різноплановий аналіз.

Особлива увага приділяється умінню студента аналізувати літературний матеріал, грамотно подавати результати своїх досліджень, робити висновки щодо практичного та теоретичного значення курсової роботи, яка виконана.

Студент, який виконує експериментальну роботу, повинен знати, що організація та методика експерименту передбачає певні етапи та стадії, які дають можливість виконувати конкретні завдання. Основні етапи та стадії такі:

I етап. Планування. Він пов'язаний з вибором та обґрунтуванням техніки та технології проведення експерименту. На цьому етапі визначають стадії – постановка завдання, вибір факторів, розробка документації експерименту (схеми, план та ін.).

II етап. Проведення експерименту. При цьому виділяють такі стадії – визначення початкового рівня знань, навичок, інтересів дітей, далі йде стадія, на якій діє безпосередньо експериментальний фактор, після цього визначається кінцевий рівень знань, навичок, інтересів та ін.

III етап. Заключний. Передбачає інтерпретацію результатів та їх обробку (математичну та іншу).

Студент, який виконує експериментальну роботу, повинен скласти план експерименту. Він включає мету та завдання експерименту, місце та термін його проведення, характеристику діючих осіб, опис матеріалів, які необхідні для проведення експерименту, опис методик його проведення, спостережень за ходом експерименту, опис методики обробки результатів та їх інтерпретації. Найбільш поширений порівняльний експеримент, який передбачає метод експериментальних та контрольних груп. Хід експерименту в обох групах однаковий, але експериментальний фактор діє лише в експериментальних групах. Всі ці вимоги експериментальної роботи необхідні для тих курсових робіт, які стануть основою для дипломних робіт.

Опис дослідно-експериментальної роботи містить характеристику об'єктів дослідження, обладнання, яке використовувалось. Складається опис та весь хід роботи. Крім того, треба показати методику обробки одержаних результатів. Результати дослідно-експериментальної роботи можуть бути подані в таблицях, графіках, діаграмах.

Важливий момент у роботі – це обговорення одержаних результатів. Студент повинен пояснити, чому він одержав саме ці результати, проаналізували відповідно до теоретичних та практичних даних інших авторів, указати, чи підтвердилась гіпотеза дослідження.

**Приклади оформлення списку літератури згідно ДСТУ 8302:2015
«Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні
положення та правила складання» з урахуванням правок (код УКНД
01.140.40) детально подані на <http://lib.pnu.if.ua>**

Характери стика джерела	Приклад оформлення
Книги (монографії, підручники, посібники)	
Один автор	Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник/ Вид. 3-тє, стереотипне. К.: Академвидав, 2009. 560 с. Johnson L.K. Bombs, bugs, drugs and thugs: intelligence and America's quest for security. New York; London: New York University Press, 2000. 326 p.
Два автори	Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка: підручник. К.: Знання, 2007. 447 с.
Три автори	Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження: монографія / за ред. В. В. Комарова. Харків, 2011. 312 с.
Чотири автора	Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку: монографія / Л.О. Калмикова, С.Д. Дем'яненко, Н.В. Харченко, Л.А. Порядченко. К.: Вид. «ПП Медведєв», 2007. 304 с. Коллективні політичні права і свободи людини та громадянина в Україні: проблеми теорії та практики: монографія / Є. І. Григоренко та ін. – Харків: [б. в.], 2013. – 352 с.
Автор(и) та редактор(и)/упорядник(и)	Інформаційне законодавство України: науково-практичний коментар/ В.О. Горобцов [та ін.]; за ред. Ю.С.Шемшученка. К.: ТОВ Вид. «Юридична думка», 2006. 232 с
Автор (и) та перекладач(і)	Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / вступ. ст. Н. И. Панова; пер. с итал. М. М. Исаев. К.: Ин Юре, 2014. 240 с.
Без зазначення автора	Галузева економічна політика держави: проблеми правового забезпечення: колект. моногр. / за наук.ред. Д. В. Задихайла. Харків: Юрайт, 2013. 520 с. Конституція України: наук.-практ. комент. / редкол.: В. Я. Тацій (голова) та ін. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2012. 1128 с
Багатотомні	Літопис УПА. Торонто, Львів: Літопис УПА, 1977. Т. 2. 256 с.

видання	Кримінальне право України. Загальна частина: підручник: у 2 т. / за ред.: В. В. Сташис, В. Я. Тацій. 4-те вид., переробл. і допов. Т.1. Харків: Право, 2010. 456 с. Кучерявенко Н. П. Курс податкового права: в 6 т. Т. 4: Особенная часть. Косвенные налоги. Харьков: Право, 2007. 536 с.
Інші видання	
Автореферати дисертацій	Антонюк Н. Українське культурне життя в Генеральній Губернії (1939-1944 рр.): Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. докт. історичних наук. Львів, 1999. 35 с.
Дисертації	Сокуренко В. В. Публічне адміністрування сферою оборони в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ. К., 2016. 573 с. Костенко В. О. Економіко-правове забезпечення використання та охорони земель: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2015. 183 с.
Архівні документи	Звіт про так звані національні збори українців у Львові від 30 червня 1941 р. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 1-5.
Препринти	Панасюк М. І., Скорбун А. Д., Сплошной Б. М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гаммаметодами. Чорнобиль: Ін-т з проблем безпеки АЕС НАН України, 2006. 7, [1] с. (Препринт / НАН України, Ін-т проблем безпеки АЕС; 06-1).
Стандарти	ДСТУ 7152:2010. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. [Чинний від 2010-02-18]. Вид.офіц. Київ, 2010. 16 с. (Інформація та документація). ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ 3582-97; чинний від 2013-08-22]. Вид.офіц. К.: Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).
Бібліографічні покажчики	Українсько-польські стосунки періоду Другої світової війни увітчизняній історіографії. Бібліографічний покажчик / уклад: О.Є. Лисенко, О.В. Марущенко. Київ – Івано-Франківськ, 2003.

	124 с. Систематизований покажчик матеріалів з питань адміністративної реформи, опублікованих у Віснику Національної академії державного управління за 1997– 2005 роки / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; уклад.: О. О. Бабінова, О. Г. Белінська. К.: Вид-во НАДУ, 2006. 11 с.
Каталоги	Історико-правова спадщина України: кат.вист. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад.: Л. І. Романова, О. В. Землянщина. Харків, 1996. 64 с. Пам'ятки історії та мистецтва Львівської області: кат.-довід. / авт.-упоряд.: М. Зобків та ін.; Упр. культури Львів. облдержадмін., Львів. іст. музей. Львів: Новий час, 2003. 160 с.
Частина видання	
Частина книги	Шейко В.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. Вид. 5-те, стер. К.: Знання, 2006. С. 226 – 228.
Стаття з довідкового видання	Баулін Ю. В. Обставини, що виключають злочинність діяння. Великий енциклопедичний юридичний словник. К.: Юрид. думка, 2007. С. 550. Гончаренко В. Д. Повне зібрання законів Російської імперії. Велика українська юридична енциклопедія. Харків: Право, 2016. С. 573–574.
Стаття з продовжуваного видання	Данильян О. Г., Петришин О. В. Проблема взаємовпливу правового виховання державотворчого процесу: українські реалії. Вісник Національної академії правових наук України. Харків, 2010. № 2. С. 28–39.
Стаття з періодичного видання (журнал, газета)	Юр'єва Н. Навчання рідної мови за творами Василя Сухомлинського. Палітра педагога. 2012. №5. С.5–10. Залуцький О.«Мелодії життя» Юрія Гіни. Українська музична газета. 2012. №3(85). С.3.
Рецензії	Драч О. О. [Рецензія]. Український історичний журнал, 2016. № 1. С. 217–219. Рец. на кн.: Темченко А. І. Традиційні мантичні практики: архаїка знакової системи. Черкаси: ІнтралігаТОР, 2015. 112 с.
Тези, доповідь	Стефанюк Г.В. Соціальне становище вчительства Галичини в роки нацистського «нового порядку». Інтелігенція і влада: матеріали Шостої Всеукраїнської наукової конференції (Одеса,

	20–23 травня 2014 р.). Одеса: Астропринт, 2014. С. 233–235.
Нормативно-правові та інші юридичні акти, опубліковані в офіційних джерелах оприлюднення, в тому числі електронні ресурси	
	Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с. Конституційний Суд України: рішення, висновки / відп. ред. А. С. Головін; уклад.: К. О. Пігнаста, О. І. Кравченко. Київ: Логос, 2011. Кн. 10. 431 с. Правова основа діяльності органів державної влади: зб. нормат. актів / упоряд. П. М. Любченко. Харків: ФІНН, 2010. 303 с. Національна доктрина розвитку освіти: затв. Указом Президента України від 17.04.2002 р. № 347. Освіта. 2002. 24 квіт. (№ 14). С. 2–4.
Електронні ресурси	
Книги	Ілляшенко С. М., Шипуліна Ю. С. Товарна інноваційна політика : підручник. Суми : Університетська книга, 2007. 281 с. URL: ftp://lib.sumdu.edu.ua/Books/1539.pdf (дата звернення: 10.11. 2017).
Законодавчі документи	Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : проект / М-во аграр. політики та продовольства України. URL: http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822 (дата звернення: 13.10.2017).
Періодичні видання	Клітна М. Р., Брижань І. А. Стан і розвиток органічного виробництва та ринку органічної продукції в Україні. Ефективна економіка. 2013. № 10. URL: http://www.m.nauka.com.ua/?op=1&j=efektyvnaekonomika&s=ua&z=2525 (дата звернення: 12.10.2017).
Сторінки з веб-сайтів	Що таке органічні продукти і чим вони кращі за звичайні? Екологія життя : веб-сайт. URL: http://www.eco-live.com.ua (дата звернення: 12.10.2017).

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Коломийський навчально-науковий інститут
Кафедра педагогіки та психології

Курсова робота

з методики навчання освітньої галузі «Природознавство» на тему:
**«Особливості використання інтерактивних технологій у роботі з
обдарованими дітьми на уроках природознавства»**

Студентки IV курсу, групи ПО(К)з-41
Спеціальності 013 – Початкова освіта

_____

Науковий керівник:

_____

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії:

_____ / _____./

_____ / _____/

_____ / _____/

Коломия, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ПРОБЛЕМА ОБДАРОВАНOSTІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	5
1.1. Теоретичні поняття обдарованості дитини.....	5
1.2. Проблеми та особливості роботи з обдарованими дітьми у початкових класах.....	10
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ ТА МЕТОДІВ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	16
2.1. Форми роботи з обдарованими дітьми у початковій школі.....	16
2.2. Система роботи з обдарованими школярами початкової школи в умовах Нової української школи	23
2.3. Аналіз застосування інтерактивних форм роботи на природничій галузі.....	31
2.4. Структура і методика інтерактивного уроку в початковій школі.....	34
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	46

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах сьогодення одним із провідних напрямків освіти є розвиток всебічно-розвиненої обдарованої дитини, адже саме вона є майбутнім нашої країни. Значну роль у цьому процесі відіграє своєчасне виявлення, розвиток і навчання таких дітей. Саме обдарованість дітей молодшого шкільного віку сьогодні привертає увагу педагогів, психологів, вчителів. Тому що у цьому віці обдарованість зароджується, розкривається і формує майбутню дорослу особистість.

Молодший шкільний вік – період вбирання, накопичення і засвоєння знань, а значить найважливішою проблемою нашого суспільства є збереження та розвиток обдарованості. Вчителі початкових класів мають основне завдання – сприяти розвитку кожної особистості. Тому важливо встановити рівень здібностей і їх різноманітність у сучасних дітей, але не менш важливо вміти правильно здійснювати їх розвиток. У обдарованих дітей чітко простежується потреба в дослідницькій і пошуковій активності – це одна з умов, яка дозволяє учням зануритися в творчий процес навчання і виховує в ньому спрагу знань, прагнення до відкриття, активної розумової праці самопізнання.

Тому **метою нашої курсової роботи** було – проаналізувати сучасний досвід учителів-практиків щодо розвитку обдарованого молодшого учня та виділення інтерактивних технологій роботи з обдарованими дітьми на уроках природничої галузі у початковій школі.

Аналізуючи актуальність теми курсової роботи, бачимо її проблемний характер, що вимагає для свого вирішення нового погляду на дитячу обдарованість як на одиницю саме педагогічної теорії і практики, що зумовлює впровадження інноваційних методів навчання, зокрема і на уроках природничої галузі.

Тому, ми виділили **об'єктом дослідження** – процес розвитку обдарованості дітей молодшого шкільного віку на уроках природничої галузі із використанням інноваційних методів навчання.

Предметом дослідження виступають організаційно-педагогічні засади роботи з обдарованими учнями молодшого шкільного віку на уроках природничої галузі.

Відповідно до мети, об'єкта та предмета дослідження ми окреслили такі **завдання дослідження:**

- 1) Проаналізувати сутність поняття «обдарованість», визначити види та принципи обдарованості.
- 2) Дослідити та визначити методичні особливості роботи з обдарованими учнями молодшої школи.
- 3) Проаналізувати закордонний досвід роботи з обдарованими школярами.
- 4) Здійснити експериментальне дослідження з виявлення творчих здібностей молодшого школяра.

Відповідно до окресленої мети, об'єкта і предмета дослідження використано комплекс наукових **методів:** *Теоретичні* – комплексний теоретичний аналіз, історичний аналіз, моделювання, проектування;

Емпіричні – обсерваційні (пряме, непряме, включене спостереження), інтерактивні (ігрові, пошукові), формуючі (педагогічний експеримент);

Математичної статистики – порівняльний аналіз даних, аналіз достовірності/відмінності.

Структура роботи: курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел. Текст роботи викладено – на 48 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ПРОБЛЕМА ОБДАРОВАНOSTІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Теоретичні поняття обдарованості дитини

За умов реформування системи національної освіти, піднесення ролі творчої особистості в суспільстві значної актуальності набула система роботи з обдарованими дітьми. Перспективним шляхом її розв'язання стала організація такого педагогічного процесу, який започаткував методику пошуку та відбору обдарованих вихованців і створив умови для розвитку їх природного творчого потенціалу.

Яких же дітей необхідно називати обдарованими і що таке обдарованість?

Нині існує понад 100 визначень обдарованості, при чому серед них немає жодного, яке цілком влаштувало б хоч якусь частину психологів і педагогів.

У найновішому *словнику української мови* зазначено, що **обдарованим** (талановитим) є той, хто має великі здібності; дар (талант) – це видатні природні здібності, хист, обдарування.

Ще одне визначення: **обдарованість** – своєрідне поєднання здібностей (окремих психічних якостей, що обумовлюють можливості людини в тій чи іншій діяльності), єдність, яку вони складають у своїй взаємодії; обдарованість містить у собі здатність до узагальнення, інтелектуальну потенцію, високу креативність та високий рівень мотивації [4, 78 с]. «*Обдарованість* – підвищений рівень розвитку однієї чи кількох здібностей людини, на основі яких з'являється можливість досягати високих результатів у соціально значущих видах діяльності» [20, с. 38-46]. Це визначення описує дитячу обдарованість через категорію здібностей, які проявляють себе в діяльності, за цих умов позначений соціальний аспект обдарованості, який обмежений соціальною значущістю. Однак вона може бути виявлена в формі не тільки соціальних потреб, а й соціальної моди. В такому випадку обдарованість не

може виконувати свої прогностичної функції, оскільки завжди буде задовольняти потреби суспільства, але не зможе їх формувати або визначати.

Міжнародна асоціація «Американське суспільство дитячої обдарованості» дає визначення, яким офіційно користується педагогічна наука і практика в США: «*Обдарованими* можна назвати тих дітей, які демонструють високі досягнення в наступних сферах: інтелектуальній, академічних досягненнях, творчого і продуктивного мислення, спілкування або лідерства» [16, с. 24-27]. Це визначення виявляє: по-перше, однозначну орієнтацію американської науки і практики на раннє досягнення обдарованих дітей як мету освітньої практики; по-друге, високі досягнення є діагностичною ознакою, за якими дітей відносять до розряду обдарованих; по-третє, поняття обдарованість, на думку американських колег, відноситься тільки до когнітивних здібностей. Художні і рухові здібності не включають до цієї класифікації, але вносять до прояву таланту.

З усіх визначень дитячої обдарованості, які були проаналізовані вище, це найбільш педагогічно правильно оформлено, тому що ключова категорія досягнення, через яку описаний об'єкт дослідження, - це також ключова категорія американської науки і практики. Однак, якщо розглядати зміст – це визначення не цілком підходить для того, щоб стати визначальним формулюванням категорії «*дитяча обдарованість*» в теоретико-педагогічному осмисленні для побудови основ педагогіки дитячої обдарованості саме в силу обмежень, заданих терміном досягнення.

«*Обдарованість* – здатність досягати чудових результатів, високих показників в різних сферах» [3, с. 155-158]. Це типове визначення дитячої обдарованості зустрічається в статутах багатьох навчальних закладів середньої освіти, гімназій, ліцеїв.

Як бачимо, проблематика обдарованості привертає інтерес і увагу дослідників усього світу приблизно на одному рівні з проблемами забруднення навколишнього середовища і новітніми інформаційними технологіями, тобто, є досить актуальною в планетарному масштабі. Гуманітарні та природничі науки

накопичили величезну кількість даних, що описують феномен дитячої обдарованості. Концептуально ці підходи не стільки суперечать один одному, скільки доповнюють один одного. Іншими словами, в одному науковому об'єкті вони досліджують різні предмети – цим, частіше за все, пояснюється різниця в інтерпретаціях – теоретичних моделях, висновках, рекомендаціях.

Дитяча обдарованість – це феномен, який має міждисциплінарний характер. Як правило, дитяча обдарованість виявляє себе через нервово-психічні, соціально-комунікативні функції, однак саме в педагогіці дитяча обдарованість розкривається в усій своїй повноті та набуває умови для свого становлення.

Важливе значення для оцінки обдарованості має аналіз спрямованості інтересів і схильностей дитини, рівня її інтелектуального розвитку. З інтелектом дитини зазвичай пов'язують такі поняття як *розум, кмітливість, гнучкість мислення, грамотність, знання, начитаність*. Крім вище зазначених критеріїв прояву обдарованості, додають ще *наполегливу мотивацію, яка орієнтована на розв'язання задач*[9, с. 362-366].

Для того, щоб визначити обдарованість дитини користуються трьома взаємопов'язаними параметрами: випереджальним ритмом пізнання, психологічним розвитком та фізичними даними.

Обдарованість – індивідуальна потенціальна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності [10 с. 3-10].

У педагогіці виділяють кілька типів обдарованості:

- 1) раціонально-мислительний – необхідний вченим, політикам, економістам;
- 2) образно-художній – необхідний дизайнерам, конструкторам, художникам, письменникам;
- 3) раціонально-образний – необхідний історикам, філософам, учителям;

4) емоційно-почуттєвий – необхідний режисерам, літераторам [9, с. 10].

Ю. Гільбурх [7] виділяє загальну (розумову) і спеціальну (художню, соціальну, спортивну) обдарованість. Кожен з цих типів охоплює кілька видів обдарованості, а кожен вид тлумачиться як спеціальні здібності.

Одаровані діти мають такі особливості [16]:

- Добре розвинуті пам'ять та абстрактне мислення;
- Діти постійно активні, весь час чимось повинні бути зайняті;
- Ставлять високі вимоги до себе, боляче сприймають суспільну несправедливість;
- Наполегливі у досягненні результатів, характерний творчий потенціал і пошук;
- Охоче вчаться, досягають у навчанні успіхів, що приносять їм задоволення;
- Завдяки численним вмінням (класифікувати, аналізувати, встановлювати причино-наслідкові зв'язки, прогнозувати, планувати, робити висновки) здатні краще за інших працювати самостійно;
- Багата фантазія, критично оцінюють навколишній світ, дійсність, прагнуть збагнути сутність речей, явищ;
- Ставлять багато запитань;
- На уроках їм цікаво тоді, коли використовується дослідницький метод;
- Мають великий словниковий активний і пасивний запас;
- Із задоволенням виконують складні та довготривалі завдання;
- Вміють швидко виділяти найважливішу інформацію;
- Краще за ровесників можуть пояснити взаємозв'язок між явищами та сутністю, їм притаманне індуктивне і дедуктивне мислення, швидко здійснюють логічні операції;
- Ставлять для себе складні завдання, виконання яких потребує багато часу;
- Мають почуття гумору і добре здоров'я, хоча іноді буває і навпаки;

- Їм властиве перебільшене почуття страху, емоційна залежність, емоційна незбалансованість у порівнянні з однолітками.

М. Лейтесем виділяє такі три категорії обдарованих дітей [2]:

1. *Учні з раннім розвитком розумової діяльності.*

Це учні, у яких при звичайному рівні інтелекту спостерігають особливе тяжіння до одного предмета (науки, техніки). Починаючи з середніх класів, захоплюються математикою, біологією, фізикою, літературою. Уроки з інших предметів, як правило, їх не цікавлять.

2. *Учні з прискореним розумовим розвитком.*

Ця категорія дітей, які за однакових умов з іншими учнями відрізняються високим рівнем інтелекту. Особливо такі діти помітні в молодшому шкільному віці. Прискорений розумовий розвиток завжди пов'язаний з розумовою активністю та пізнавальними потребами.

3. *Учні з окремими ознаками нестандартних здібностей.*

Такі учні не випереджають ровесників у загальному розвитку інтелекту, не мають яскравих успіхів з того чи іншого предмета, однак відрізняються особливими якостями окремих психологічних процесів (надзвичайна пам'ять на певні об'єкти, багата уява, особлива здатність до спостереження). Серед таких учнів є велика кількість осіб, що мають конкретні характерні особливості: впертість, незалежність, недостатня контактність.

Найбільш вираженими сферами обдарованості дітей залежно від ознак обдарованих є:

- Інтелектуальна сфера. Обдарована дитина відрізняється гарною пам'яттю, своїм мисленням, допитливістю, добре вміє розв'язувати задачі, викладає свої думки послідовно і логічно правильно, може мати здібності до практичного застосування своїх знань.

- Сфера академічних досягнень . Це можуть бути успіхи дитини з таких навчальних предметів: літературного читання, математики, природознавства та інших дисциплін.

▪Творчість (креативність). Така дитина дуже допитлива, виявляє оригінальність своїх думок, висуває цікаві ідеї.

▪Спілкування . Учень добре пристосовується до будь-якої ситуації, легко може спілкуватись з дорослими та дітьми, виявляє лідерські якості в іграх та заняттях, ініціативна та відповідає за власні вчинки.

▪ Сфера художньої діяльності . Дитина виявляє значний інтерес до візуальної інформації, захоплюється художніми заняттями, її роботи відрізняються оригінальністю. Виявляє інтерес до музики, легко відтворює мелодію, із задоволенням співає і намагається створювати музику.

▪Рухова сфера. Точна і тонка моторика, чітка зорово-моторна координація, широкий діапазон рухів, добре володіє тілом, високий рівень розвитку основних рухових навичок [8, с. 57-63].

Отже, обдарованість – це система, що розвивається протягом життя людини, визначає можливість досягнення людиною вищих (незвичайних) результатів в одному або декількох видах діяльності порівняно з іншими [3, с. 5-12]. Обдарованість, іноді, важко відрізнити від навченості, яка є результатом підвищеної уваги батьків та педагогів до розвитку дитини. Саме роки дитинства (на відміну від зрілості) мають ті внутрішні умови розвитку, які стають одночасно чинниками формування здібностей обдарованої дитини. Вважається, що діти найбільш обдаровані порівняно із дорослими.

Тому, саме педагогіка разом із суміжними з нею науками, повинні стати тією базою, на основі якої можна формувати теоретичну підставу загальної теорії дитячої обдарованості.

1.2. Проблеми та особливості роботи з обдарованими дітьми у початкових класах.

Щораз суспільство і держава потребує покоління людей, здатних приймати рішення і оригінально мислити нестандартних ситуаціях. Завдяки їхній нетрадиційній здатності мислити збільшилася можливість в досягненні значних висот. Саме це і сприяло стрімкому розвитку потреби в створенні

особливих освітніх умов для обдарованих дітей. Підтримка і розвиток таких дітей повинна починатися з раннього віку і здійснюватися через освітній вплив і систему заходів в початковій школі.

Молодший шкільний вік – період вбирання, накопичення і засвоєння знань, а значить найважливішою проблемою нашого суспільства є збереження та розвиток обдарованості. Вчителі та психологи початкових класів мають основне завдання – сприяти розвитку кожної особистості. Тому важливо встановити рівень здібностей і їх різноманітність у сучасних дітей, але не менш важливо вміти правильно здійснювати їх розвиток. У обдарованих дітей чітко простежується потреба в дослідницькій і пошуковій активності – це одна з умов, яка дозволяє учням зануритися в творчий процес навчання і виховує в ньому спрагу знань, прагнення до відкриття, активної розумової праці самопізнання.

Розвиток обдарованої дитини в освітньому процесі слід розглядати як розвиток її внутрішнього діяльнісного потенціалу, здатності бути автором, активним творцем свого життя, вміти ставити мету, шукати способи її досягнення, бути здатним до вільного вибору і відповідальності за нього, максимально використовувати свій творчий хист [24, с. 2-7].

Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Проте недостатній рівень психологічної підготовки педагогів до роботи з дітьми, що виявляють нестандартність у поведінці і мисленні, призводить до неадекватної оцінки їх особистісних якостей і всієї їхньої діяльності.

Нерідко творче мислення обдарованої дитини розглядається як відхилення від норми або негативізм. Експерименти, проведені в багатьох країнах світу, переконливо показали, наскільки складно перебудувати систему освіти, змінити ставлення педагога до обдарованої дитини, зняти бар'єри, що блокують її таланти.

Існує думка, що обдаровані діти не потребують допомоги дорослих, не відчують потреби в особливій увазі і керівництві. Але насправді такі діти

найбільш чутливі до оцінки їхньої діяльності, поведінки і мислення, вони більш сприйнятливі до сенсорних стимулів і краще розуміють відносини і зв'язки.

Обдарована дитина схильна до критичного ставлення не тільки до себе, але і до оточуючого. Тому педагоги, які працюють з обдарованими дітьми, мають бути досить терпимі до критики взагалі і себе зокрема.

Тому на початку роботи треба визначити обдарована дитина чи ні. Завдяки багатогранності визначення обдарованості, виявлення особливих здібностей у молодшого школяра є складним процесом. Такий процес являє собою виділення специфічних здібностей у дитини за допомогою різних методів: спостереження, опитування, експеримент. Хоча ще в ранньому віці можна помітити у дитини: ранній розвиток мови, великий словниковий запас, відмінну пам'ять, незвичайну уважність. Але перераховані ознаки можуть говорити тільки про видатні інтелектуальні здібності.

Сьогодні немає діагностичних методів, що дозволяють визначити обдарованість і схильність дитини до різних видів творчості. Обдарованість виявляється і закріплюється сама. Якщо в класі є така дитина, не варто забувати, що в силу своїх особистісних особливостей вона чутлива до неадекватних оцінок. На даний момент існують дві думки на навчання обдарованих дітей. *Перша*, що обдаровані діти повинні навчатися в спеціальних класах, або навіть в спеціалізованих освітніх закладах. *Друга думка* полягає в тому, що навпаки обдаровані діти повинні навчатися в класі разом з усіма дітьми, інакше вони можуть не навчитися спілкуванню з «нормальними людьми» [19, с. 12].

Обидві думки виходять з того, що для обдарованої дитини повинен існувати індивідуальний підхід. Вплив на дітей може надавати як педагог, так і батьки або його найближче оточення. Обдаровані діти потребують підтримки з боку інших однолітків. Доброзичливість і розуміння допоможуть дитині відчувати себе психологічно комфортно. Порівнюючи себе зі своїми однокласниками обдарована дитина буде відчувати себе іншою. Всі її

внутрішні відчуття можуть привести до того, що вона не буде ні з ким дружити, спілкуватися, що в свою чергу призведе до самотності і депресії. Тому батькам, педагогам слід звертати увагу на поведінку дитини. А також забезпечити правильне сприйняття себе і адекватну самооцінку особистості у обдарованої дитини.

У освітньому процесі обдарованій дитині, враховувати свободу вибору школяра, надати можливість вибирати для себе освітню траєкторію навчання, пріоритетний предмет і навіть способи та форми його вивчення. Головне, не варто тиснути на таку дитину. Якщо педагог визначив якусь обдарованість, не обов'язково відразу завантажувати учня, слід дати йому звикнути до нового статусу. Освітні установи, в свою чергу, ведуть роботу з метою стимулювання даних учнів до розвитку творчих здібностей, проведення олімпіад, шкільних конкурсів. Велика частина відповідальності за обдаровану дитину лягає на педагога. Тільки завдяки його уважності можна визначити здібності дитини в тій чи іншій галузі. Завданнями педагога стануть впровадження методів навчання відповідно для обдарованої дитини та класу в цілому.

До вчителя, який працює з обдарованими дітьми ставиться певний набір вимог. В першу чергу, мати достатньо знань про особливості психології обдарованих дітей. Кваліфікований вчитель буде відчувати дитину, розбиратися в її потребах та інтересах, володіти досить високим рівнем інтелектуального розвитку. При роботі з обдарованими дітьми важливо володіння таких рис особистості, як живий і активний характер, гнучкість (бути готовим до перегляду своїх поглядів), постійне прагнення до вдосконалення. Звичайно, треба бути чуйним, уважним, чутливим стосовно дитини [9, с. 25-30].

Перед роботою з обдарованими школярами, слід для початку визначити до якої групи обдарованості вони належать. Далі з'ясувати яка форма прояву даних здібностей, можливо явна або прихована. Потім встановити особливості психологічного розвитку особистості самої дитини. Все це необхідно враховувати при складанні освітнього плану навчання.

І тільки професійні вміння відіграють головну роль в становленні та розвитку обдарованості молодшого школяра. До них входять вміння модифікувати навчальні програми, вміння працювати за спеціально складеним планом, вміння консультиувати учнів.

Педагоги виділяють наступні типи обдарованості. Так, дуже дефіцитна і найменш вивчена *лідерська або соціальна обдарованість*. Така обдарованість характеризується здатністю розуміти інших людей, будувати з ними конструктивні взаємини, управляти ними. Ще один тип обдарованості – *художня*. Цей тип обдарованості, як правило, виявляється у високих досягненнях у художній діяльності – музика, танці, живопис, скульптура, сцена. *Психомоторна (спортивна) обдарованість* виявляється дуже помітно, але в контексті середньої загальноосвітньої школи не являє спеціального інтересу. Учні зі спортивною обдарованістю часто не зовсім добре вчаться. Це пов'язано насамперед із нестачею часу та належного бажання. Якщо в школярів, що захоплюються спортом, створити відповідну мотивацію, тобто настій, то вони, як правила, можуть чудово навчатися.

Пряме відношення до школи мають такі три типи обдарованості: академічна, інтелектуальна і творча (креативна).

Академічна обдарованість являє собою яскраво виражену здатність навчатися. Академічно обдаровані школярі – це завжди генії самого навчання, це блискучі професіонали шкільної праці, чудові майстри швидкого, міцного та якісного засвоєння.

Інтелектуальна обдарованість – це не тільки і навіть не стільки здатність навчатися, скільки вміння думати, аналізувати, зіставляти факти, тобто виконувати складну інтелектуальну роботу. Носії такої обдарованості – розумники та розумниці. Вони іноді блискуче, іноді непогано, іноді чудово з одних предметів і погано з інших – це залежить від їхнього ставлення до предмета й до викладача.

Творча обдарованість (креативна) – це те що, виявляється в нестандартному баченні світу, в нешаблонному мисленні і в тому, що

суспільство оцінює над усе. У творчої обдарованості багато різних варіантів: є учні, які виявляють неабиякі творчі можливості буквально в будь – якій діяльності, за яку беруться, але бувають учні, в яких таке нестандартне бачення виявляється досить яскраво лише в одній сфері.

Виділити кілька цілей навчання обдарованих дітей молодшого шкільного віку: створення умов для розвитку творчої особистості; розкриття індивідуальності дитини і її можливостей; забезпечення широкої загальноосвітньої підготовки високого рівня. Для їх здійснення вчителю необхідно розробити навчальні програми, які повинні відповідати всім особливостям обдарованої дитини і таким вимогам: бути прискореною, модернізованою, ускладненою; за якістю перевершувати звичайний курс навчання з можливістю коригування процесу; сприяти розвитку абстрактного, продуктивного мислення і навичок їх практичного застосування; повинна заохочувати їх ініціативу і самостійність в навчанні. А здійснення освітнього процесу повинно проходити відповідно до пізнавальних потреб, а не заздалегідь встановленим шаблоном навчання [2, с. 9-10].

Отже, початкова школа для обдарованої дитини повинна ставати етапом, коли її творчі здібності, проявлені під час навчання повинні бути, не тільки помічені, а й спрямовані на подальший розвиток. Для їх підтримки і вдосконалення вчитель організовує комплекс індивідуальних освітніх заходів. Робота здійснюється за певним навчальним планом, який допомагає не втратити потенціал талановитої дитини. Освітні установи, в свою чергу, повинні прагнути створенню особливих умов для успішного протікання освітнього процесу з обдарованими школярами та використання інноваційних інтерактивних форм роботи у своїй діяльності.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ ТА МЕТОДІВ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

2.1. Форми роботи з обдарованими дітьми у початковій школі

Одним із основних завдань вчителя початкових класів, вміти знайти серед більшості учнів талановитих і обдарованих дітей. Виявлення талановитих учнів базується не тільки на рівні успішності дітей, але і на досвіді, інтуїції педагога. Головним в роботі вчителя і класного керівника, є те, що потрібно виявити якомога більше дітей, які мають ознаки обдарованості і забезпечити для них сприятливі умови для вдосконалення видів діяльності, які їм властиві. Досвід роботи вчителів вказує на те, що потрібно якомога раніше починати роботу з обдарованими учнями, і таким чином, їх здібності будуть розвиватися.

Саме ця робота повинна починатися ще з початкової школи на основі методів спостереження, вивченні психологічних особливостей, пам'яті, мови, мислення школярів. Різноманітні форми і види діяльності дозволяють підтримувати і розвивати їхні здібності й таланти.

В освітньому процесі існують різноманітні технології, форми і методи роботи з обдарованими школярами, але насамперед першим етапом в роботі є формування інтелектуальних здібностей дітей. Тому, не зважаючи на рівень обдарованості і рівень інтелектуальних можливостей, потрібно розвивати креативні якості усіх дітей.

Розглянемо індивідуальну програму роботи з обдарованими дітьми «Сходинки успіху» в загальноосвітніх закладах.

Програма «Сходинки успіху» спрямована створювати умови для виявлення і розвитку творчих здібностей дітей, для активізації пізнавального інтересу, для формування ключових компетентностей, для реалізації здібностей дітей. Дана програма орієнтована на дітей молодшого шкільного віку (7-10 років) і містить наступні напрямки:

- робота за планом індивідуального навчання;
- включення учнів у дослідницьку діяльність за інтересами;
- позакласні заходи, спрямовані на активізацію учнів у навчальній діяльності;
- створення загально активної школи [12].

Першочерговим завданням в організації навчання обдарованих дітей та дітей з підвищеною мотивацією є виявлення і визначення своєрідності їх обдарованості з метою створення умов для найбільш повного розкриття їх талантів і здібностей. Діагностика обдарованості завжди являє собою складну проблему, тому доцільно використовувати комплексний підхід. При цьому може бути задіяний широкий спектр різноманітних методів: спостереження за дітьми, анкетування дітей, батьків і вчителів, експертне оцінювання конкретних продуктів творчої діяльності дітей, тестування.

Основною формою організації навчального процесу в школі залишається урок. Форми і прийоми окремого уроку відрізняються значною різноманітністю та спрямованістю на диференціацію та індивідуалізацію роботи.

Класно-урочна діяльність містить такі форми роботи з обдарованими молодшими школярами:

- робота за індивідуальними планами;
- ІКТ;
- інтерактивне навчання: робота в парах, робота в групах, гра у співпраці;
- багаторівневі завдання;
- творчі завдання [14, с. 30-32].

Робота з обдарованими дітьми в умовах звичайних класів складається на основі «внутрішньої» диференціації, впровадженні розвиваючих і особистісно орієнтованих методів навчання, інтерактивних форм роботи на уроці, таких як:

- уроки-семінари, на яких діти вчаться виступати з самостійними повідомленнями, дискутувати, відстоювати свої судження;

- урок самостійного освоєння нових знань і виконання пізнавальних завдань;

- урок-практикум (робота з документами, фотоархівами, плакатами, газетними статтями);

- урок з елементами рольової гри-діалогу;

- урок освоєння нових знань у формі подорожі;

- урок-конференція;

- урок-аукціон;

- урок-консультація;

- урок-диспут;

- урок-громадський огляд знань;

- урок-творчий звіт [11, с. 66-69].

Величезний інтерес представляють уроки, де включені прийоми у формі гри: кросворди, ребуси, вікторини, естафети, інтелектуальний марафон, групові заняття з обдарованими учнями, курси за вибором.

Роботу з обдарованими учнями вчитель починає з діагностики обдарованості. Спостереження за школярами проводиться під час урочної та позаурочної діяльності. Воно дозволяє виявити нахили, здібності та інтереси учнів. На цьому етапі урочна і позаурочна робота будується таким чином, щоб дитина могла проявити свої можливості у різних сферах діяльності, і спрямована на розвиток творчих та пізнавальних здібностей учнів.

Основне завдання вчителя – так побудувати весь навчально-виховний процес та його психологічне забезпечення, щоб врахувати будь-які індивідуальні особливості дітей, підтримати дитину і розвинути його здібності, підготувати ґрунт для того, щоб ці здібності були реалізовані.

З огляду на психологічні особливості обдарованих дітей, дуже важливо створювати на заняттях ситуацію пізнавального утруднення, при якій молодші школярі поставлені перед необхідністю самостійно скористатися для вивчення нової теми однією або декількома розумовими операціями: аналізом, синтезом, порівнянням, аналогією, узагальненням. Дана технологія дозволяє організувати

активну самостійну діяльність учнів, в результаті чого відбувається творче оволодіння знаннями, вміннями, навичками і розвиток розумових здібностей.

Одна з форм роботи з обдарованими дітьми – науково-дослідна діяльність учнів, яка сприяє формуванню свідомості, самосвідомості та індивідуальності людини, а також формуванню мотивації до отримання нових знань. Беручи участь в шкільній науково-практичній конференції, учні мають можливість проявити не тільки свої інтелектуальні здібності, а й уміння грамотно представити свою роботу, виступати перед аудиторією, відстоювати свою точку зору.

Ефективним буде використання на уроках у початковій школі наступних прийомів роботи [5, с. 73-75] :

Прийом «Прес-конференція» заснований на вмінні дітей ставити питання змістовного характеру.

Прийом «Діалог з текстом» використовується для організації індивідуальної роботи, коли учень самостійно працює з текстом, виконуючи завдання. Наприклад, заповнення кластера при читанні казки.

Прийом «Два капелюхи критичного мислення», який заснований на зіткненні двох протилежних думок.

Гра «Так-ні», яку легко організувати на уроці і в позакласній роботі. Мета гри: зв'язати різні факти в єдину картину, систематизувати інформацію, вміти слухати інших учнів і вчителя.

Застосування дидактичних ігор надає можливість розвивати у дітей довольність таких психічних процесів, як увага і пам'ять, розвиває кмітливість, винахідливість.

З метою підтримки інтересу до предмета і розвитку задатків учнів використовуються творчі завдання, цікаві досліди, матеріали і завдання з української мови та літературного читання. Проводяться конкурси, вікторини, інтелектуальні ігри, змагання, «мозкові штурми», «бліц-турніри», використовуються логічно-пошукові завдання, де кожен може проявити свої здібності.

Однією з нових форм роботи з обдарованими дітьми в школі є **проектування**. Проектний метод представляє такий спосіб навчання, який можна охарактеризувати як «навчання через роботу», коли учень безпосередньо включений в активний пізнавальний процес, самостійно формулює навчальну проблему, здійснює збір необхідної інформації, планує можливі варіанти вирішення проблеми, робить висновки, аналізує свою діяльність, формуючи «по цеглинці» нові знання і набуваючи новий навчальний життєвий досвід. Цей метод застосовується на різних етапах навчання в роботі з учнями і при роботі з матеріалом різної складності. Метод адаптується до особливостей практично кожного навчального предмета та в даному аспекті несе в собі риси універсальності.

Одна з форм роботи з обдарованими дітьми – їх участь у вікторинах та олімпіадах. Конкурси і конференції різного рівня для учнів називають «стартом в науку, в життя», і підготовку до цього самого старту потрібно починати саме в початковій школі.

Принципово значущим в організації навчально-виховного процесу з обдарованими учнями є використання інформаційно-комунікативних технологій на всіх етапах процесу навчання: при вивченні нового матеріалу, закріпленні, повторенні, контролі. Ці технології набули поширення в початкових класах, успішно використовуються на всіх навчальних предметах.

Наводимо коротку характеристику деяких нових форм та методів роботи з обдарованими дітьми [11, с. 53-56] :

–*ТРВЗ (теорія розв'язання винахідницьких завдань)* – ця теорія надає певний набір прийомів мислення, метою яких є свідоме досягнення стану «осяяння», підказок інтуїції тощо. Використання алгоритму розв'язання проблемних ситуацій у навчальному процесі виробляє в учнів особливий стиль мислення, в основі якого виявляються такі особливості, як гнучкість, оригінальність, чутливість до протиріч, вміння свідомо моделювати ідеальний розвиток подій, та висувати ідеї, для того, щоб досягти успіху найкоротшим шляхом.

– *Ейдетика* – це технологія формування ейдетичного мислення, за допомогою якого інформація запам'ятовується через образи, асоціації й відчуття. У школярів розвивається уява та фантазія, гнучкість мислення, здатність створювати об'ємні й яскраві образи. Відбувається стимулювання роботи правої півкулі головного мозку, що забезпечує розвиток здібності створювати варіативність у розв'язанні творчої задачі, що є основою для активізації креативного мислення та використання його у вирішенні навчальних та життєвих задач.

–*Принцип відкритих перспектив*: будь-який учень, навіть найслабший, може сьогодні спробувати вивчити тільки один урок, добре написати конспект і відразу одержати свою першу добру оцінку, а потім другу, а згодом третю... Спочатку ці оцінки майже нічого не означають; однак поступово приходить і справжнє знання, а разом з ним інтерес до предмету. Починаючи кожен день, будь-який учень може вчитися добре, і це одразу позначиться на оцінках, це одразу помітить учитель, скільки б у нього не було учнів.

–*Наголошення на будь-яких поліпшеннях* – цей принцип передбачає, що учитель повинен помічати і відповідним чином відмічати кожен маленький, але успішний крок на шляху до виконання завдання.

–*Повідомлення про будь-які внески* – технологія наголошує, що потрібно акцентувати увагу на активності учня, коли він дає усні відповіді і на класних дискусіях, пам'ятаючи, що школярі вносять свій внесок у колективну роботу як можуть. Це похвала, висловлена з очевидним ентузіазмом. Ми можемо заохочувати досягнення як навчальні, так і деякі інші, що мають певне відношення до навчання. Заохочення повинно бути без порівнянь з іншими, без очікувань на майбутнє.

Метод роботи з обдарованими дітьми – *проблемні запитання*. Коли вивчається нова тема з будь-якого предмету добираються проблемні завдання, розв'язок яких учень у підручнику не знайде. При цьому для правильної відповіді учню потрібно ще застосувати знання з вивчених раніше розділів. Ще

завдання повино містити якусь проблемну ситуацію, розв'язати яку потрібно нестандартним способом.

Метод роботи з обдарованими дітьми – *побудова гіпотез*. Учні висувають власні гіпотези щодо вирішення наукового завдання. Роблять свої припущення, що можуть стати темою дослідження.

Форма роботи з обдарованими дітьми – *інтерактивне навчання: «запитання-відповідь»*. Для використання цієї форми роботи клас повинен розподілитися на декілька груп. Кожна група отримує завдання прочитати текст з підручника і скласти запитання до нього. Коли учень замислюється над запитанням, то в його уяві має бути варіант відповіді, це розвиває логічне мислення. Ланцюжок «запитання-відповідь» сприяє тому, що відповідь передбачає появі нових запитань. Така методика роботи допомагає дитині формулювати певні міркування, висловлювати свої думки, формулювати правильні висновки [11, с. 53-56].

Форма роботи з обдарованими дітьми: *«інформаційно-пізнавальна суперечність»*. Характерна особливість даної форми роботи полягає в тому, що елементами є правильні, але, на перший погляд, суперечливі судження.

Прийом «Незавершене рішення» – за його допомогою можна визначити рівень пізнавальної активності. Наприкінці уроку педагог може запропонувати учням виконати завдання, яке має творчий характер і попереджає, що рішення виявиться досить цікавим і несподіваним. Після обговорення висунутої проблеми учні починають роботу, але не встигають виконати завдання до закінчення уроку. Вчитель, не акцентуючи увагу на тому, що завдання повинно бути завершено, перевіряє його наявність і якість виконання на наступному уроці [15, с. 57-60].

Все вищезазначене – це лише короткий опис методів і прийомів роботи з обдарованими школярами. Грамотно організована і систематично здійснювана діяльність з розвитку обдарованості, розвиває в учнів прагнення до інтелектуального самовдосконалення і саморозвитку, розвиває творчі здібності, навички проектно-дослідницької діяльності.

Важливо, щоб робота з обдарованими дітьми змогла поживити і підтримувати почуття самостійності, сміливість у відступі від загальноприйнятого шаблону, пошук нового способу розв'язання.

2.2. Система роботи з обдарованими школярами початкової школи в умовах Нової української школи

Обдарованість як і раніше залишається загадкою для більшості дітей, вчителів та багатьох батьків. Для громадськості ж найбільш важливими проблемами є не стільки наукові підстави обдарованості, скільки перш за все їх реальні життєві прояви, способи виявлення, розвитку та соціальної реалізації. Турбота про обдарованих дітей сьогодні – це турбота про розвиток науки, культури і соціального життя завтра. Успішність навчання і виховання обдарованого учня залежить від педагогічної майстерності вчителя і у підготовці його батьків.

Поради педагогам щодо роботи з обдарованими дітьми:

1. Вивчайте індивідуальні особливості, а також особливості поведінки обдарованої дитини.
2. Ви повинні долати побутове уявлення про завищену самооцінку, яке склалося: не тільки руйнувати таку самооцінку, а у випадках відчаю якраз вселяти дитині свідомість його неабияких можливостей.
3. Удосконалюйте систему розвитку здібностей, а не запасу знань.
4. Приділяйте належну увагу індивідуальності і диференціації навчання на уроках та в позаурочний час, зменшивши навантаження в розкладі і виділивши більшу кількість годин на гурткову та індивідуальну роботу з обдарованими дітьми. При цьому повинен бути присутнім принцип добровільності вибору позаурочних занять.
5. На уроках і в позаурочний час активно використовуйте проблемнодослідницький метод, розвиваючи пізнавальні і творчі здібності учнів. Відомо, що активна самостійна робота думки починається тоді, коли

перед учням виникає проблема. Навчання повинно носити не репродуктивний, а творчий характер.

6. Необхідно створювати додатки до своїх програм у вигляді набору оригінальних завдань, розвиваючих творчі здібності, уяву, фантазію учнів.

7. Викладання повинно бути на високому рівні складності, щоб учні весь час піднімалися до свого найвищого показника, тим самим піднімаючи свою планку все вище. Орієнтація повинна бути на випередження вже досягнутого рівня здібностей, позитивну мотивацію.

8. Для розвитку здібностей потрібна висока пізнавальна активність підлітка, причому не будь-яка діяльність розвиває здібності, а тільки емоційно приємна. Тому заняття повинні проходити в доброзичливій обстановці. Обов'язково повинна створюватися ситуація успіху.

9. Поважайте і обговорюйте будь-яку його ідею. Повірте в те, що цій дитині часом дано зрозуміти і зробити те, що вам здається незбагненим.

10. Готуючись до занять з обдарованими дітьми, пам'ятайте про необхідність серйозного розумового навантаження обдарованої дитини. Самостійність мислення, питання до вчителя, а потім і до самого себе – обов'язкові складові частини успішності уроків.

11. Подумайте про методику навчання. Обдаровані учні вимагають принципово іншої підготовки, оскільки їх відрізняє надзвичайне прагнення до повторного огляду, до експериментування.

12. Центральним завданням педагога в роботі з обдарованою дитиною є заохочення до серйозної творчої роботи.

13. Розвивайте в собі почуття гумору. Але необхідно пам'ятати, що обдаровані діти дуже самозакохані, із загостреною чутливістю – і не дуже вдалий жарт може їм надовго запам'ятатись.

14. Намагайтеся створити сприятливу атмосферу роботи з дітьми. Будьте доброзичливими, не критикуйте. Обдаровані діти найбільш сприйнятливі.

15. Стимулюйте учня, хваліть, не бійтеся поставити оцінку на бал вище, але не навпаки.

16. Експериментуйте на уроці. Не бійтеся опинитися смішними і в той же час доведіть, що вас потрібно поважати, а не боятися.

17. Дозволяйте дітям вести себе вільно і ставити питання. Якщо дитина чимось цікавиться, тоді вона думає, а якщо вона думає, значить, вчитель чогось досяг. Після закінчення школи, учень може чогось досягти, або просто стати хорошою людиною. Отже, вчитель свої обов'язки виконав [25, с. 11-22].

Не секрет, що, перебуваючи в звичайній школі, обдарований учень часто дратує вчителів тим, що він або все вже знає, або ставить стільки питань, що перетягує увагу вчителя тільки на себе. В результаті цього відбувається ізоляція обдарованого учня від решти класу. Перехід в більш старший клас на підставі знання програми веде до розриву дружніх зв'язків і труднощів встановлення таких зв'язків в новому класі. В результаті, багато обдарованих учнів в школі почуваються ізгоями. Класно-урочна система навчання, яка є гарним стимулом для середніх учнів, стає проблемою для обдарованих.

Яким повинен бути вчитель у роботі з обдарованими дітьми:

- ✓ Талановитим, здатним до експериментальної і творчої діяльності;
- ✓ Професійно грамотним;
- ✓ Інтелігентним, моральним та ерудованим;
- ✓ Володіти сучасними педагогічними технологіями
- ✓ Мати позитивну «Я-концепцію», бути цілеспрямованим, наполегливим, емоційно стабільним;
- ✓ Умілим організатором навчально-виховного процесу, психологом.
- ✓ Знати психологічні особливості обдарованих дітей, враховувати їх потреби та інтереси
- ✓ Бути доброзичливим і чуйним.
- ✓ Вміти будувати навчання відповідно до результатів діагностичного обстеження дитини.

✓ Бути зрілим, тобто чітко усвідомлювати свої цілі і завдання, володіти великими знаннями і досвідом застосування методик і стратегій навчання.

✓ Бути емоційно стабільним, тобто необхідно бути зібраним і добре володіти своїми емоціями і почуттями.

✓ Мати високий рівень інтелектуального розвитку, широке коло інтересів і вмій та прагнення до постійного самовдосконалення; □ Мати почуття гумору.

✓ Бути готовим до роботи з обдарованими дітьми та до придбання спеціальних знань;

✓ Виявляти наполегливість, цілеспрямованість і серйозність.

✓ Стимулювати когнітивні здібності учнів [41].

Напрями роботи вчителів з обдарованими учнями:

▪ На уроках – індивідуальна, диференційована робота.

▪ Гурткова робота із предмета.

▪ Позакласні заходи у межах предметних тижнів.

▪ Предметні заходи у касі із залученням батьків.

▪ Участь учнів 1-11-х класів у шкільні конференції «день науки» із захистом навчальних проектів.

▪ Участь у предметних олімпіадах різного рівня.

▪ Участь у творчих конкурсах різного рівня.

▪ Театралізовані свята [49, с. 12-14].

Для розкриття дитячої обдарованості дуже великий вплив має сім'я. Необхідно розуміти, що обдаровані діти – це зовсім особливі діти, які схожі на однолітків тільки на перший погляд. При цьому обдарованість дитини може виявитись досить рано, а може трапитися так, що навіть батьки не помічають незвичних здібностей свого обдарованого сина або дочки, поки не допоможе щасливий випадок. Тому батькам, зацікавленим у розвитку і підтримці обдарованості дитини, необхідно придивитися уважніше до своїх дітей, поспостерігати за їх поведінкою, і якщо вони побачать, що для їхньої дитини

характерно наступне: вона дуже допитлива; їй подобається ставити цікаві питання і вирішувати складні завдання; її мова дуже розвинена, великий словниковий запас, на всі питання шукає самостійні рішення, не завжди сприймає вже готову батьківську відповідь; наполеглива в досягненні поставленої мети, і в неї підвищені математичні здібності в сфері обчислення і логіки; може концентрувати увагу на сюжеті, якомусь предметі або завданню, але легко кидає те, що здалося зрозумілим, чи набридло; має багату фантазію і уяву; рано визначає своє покликання, реально оцінює свої можливості, особливості характеру; її відрізняє почуття гумору, любить смішні невідповідності, гру слів, жарти, може гримасувати, смішити інших, наслідуючи дорослим і т.д. Все це підтверджує наявність обдарованості у дитини. Задача батьків – виховати свою дитину щасливою, адекватно реагуючи на її здібності, не погіршуючи її неординарність.

Як правило, в сім'ях обдарованих дітей виразно спостерігається висока цінність освіти, при цьому часто вельми освіченими виявляються і самі батьки. Ця обставина є сприятливим фактором, значною мірою обумовлює розвиток високих здібностей дитини.

Головна, практично обов'язкова особливість сім'ї будь-якої особливої обдарованої дитини – незвично висока увага до дитини, коли все життя сім'ї зосереджено на ній. У багатьох випадках така увага призводить до симбіозу, тобто тісного переплетіння пізнавальних і особистісних інтересів батьків і дитини. Хоча така увага згодом може стати гальмом для його душевної автономії, проте саме воно, без сумніву, є одним з найважливіших чинників розвитку неабияких здібностей. Часто батьками таких обдарованих дітей виявляються люди похилого віку, для яких дитина – єдиний сенс життя. Ще частіше обдаровані діти є єдиними дітьми в сім'ї або, фактично єдиними (старший уже виріс і не вимагає уваги), і увагу батьків направлено тільки на цю дитину. У багатьох випадках саме батьки починають навчати обдаровану дитину, при цьому часто, хоча і не завжди, хтось із них на довгі роки стає його наставником в найрізноманітнішій діяльності: в художньо-естетичній, спорті,

тому чи іншому вигляді наукового пізнання. Ця обставина є однією з причин закріплення тих чи інших пізнавальних або будь-яких інших інтересів дитини.

Певна дитина центрична сім'я обдарованої дитини, фанатичне бажання батьків розвинути її здібності має в ряді випадків і свої негативні сторони. Так, в цих сім'ях спостерігається певна позиція щодо розвитку у своєї дитини ряду соціальних і побутових навичок.

Батьки обдарованих дітей виявляють особливу увагу до шкільного навчання своєї дитини, вибираючи для неї підручники чи додаткову літературу і радячись з учителем, як їх краще вивчати. Дана обставина іноді має і негативні сторони: батьки нерідко втручаються в навчальний процес і в окремих випадках навіть провокують конфлікт з адміністрацією та педагогами.

Відповідайте на всі незліченні питання. Обдаровані діти в 3-4-х річному віці дуже цікаві і готові досліджувати всі сторони оточуючого їх світу. У пошуку відповідей на свої питання вони наполегливіші, ніж звичайна дитина. Тут дуже важливо проявити терпіння, доброту і повагу. Використовуйте ці питання для того, щоб стимулювати дитину до подальших досліджень і дослідів.

Не робіть зайвої уваги на заняттях, так як навчальні програми швидше звужують мислення дитини, а не розширюють його. Традиційні заняття приділяють занадто багато уваги логічним, цифровим і лінійним процесам. Для дитини шкільного віку більш природно мислення інтуїтивне, асоціативне, яке найкраще розвивається в грі, і може придушуватися ранніми інтенсивними заняттями з використанням чітко організованих матеріалів, подібних шкільних підручників.

В обдарованої дитини треба розвивати найрізноманітніші інтереси. Наприклад, активно залучати до групових занять музикою, ритмікою, сценічним мистецтвом і т. д.

Виділіть дитині місце для її колекцій, експериментів і улюблених занять. Такі заняття можуть приймати форму елементарного природознавства (нехай навіть в міському дворі), а звичайний сад або город можуть підштовхнути

дитину до вивчення хімії, іноземної мови (всі рослини мають латинські назви), агрономії. Естетичне задоволення, що отримується дитиною від цвітіння різних рослин, спостереження за комахами, запилюють квіти, можуть зацікавити її біологією. Подібні заняття виховують у дитини працьовитість і радість пізнання плодів своєї праці.

Якщо дитина відмовляється спати вдень, батьки можуть замінити сон тихими іграми як: читанням, розв'язанням кросворду, прослуховуванням казки і т. д.

Об'єднатися в створенні «групи за інтересами». Батьки могли б використовувати власні здібності і влаштувати для всіх дітей заняття замість денного сну, від якого багато дітей вперто відмовляються. Наприклад, організувати заняття іноземною мовою, так як в шкільному віці «мовні» центри мозку вбирають інформацію найбільш ефективно. Заняття, що стимулюють групові дискусії, такі ж гарні: це прекрасна можливість прояснити думку, запропонувати ідею і вислухати думку інших.

Пам'ятайте, що дитині необхідно з ранніх років стикатися з ситуаціями, в яких він не дуже обізнаний, не досягає вершин. Дитина може брати участь і отримувати задоволення від занять, в яких не досягає успіху. Успіх приходить не завжди і не в усьому.

Отже, обдарованість визначається як здібність до надзвичайних досягнень у будь-якій сфері людської діяльності. Обдарованість слід розглядати як досягнення та як можливість досягнення. Тобто потрібно брати до уваги і здібності, які вже були виявлені, і які можуть виявитись у майбутньому. Проблема розвитку обдарованих учнів та створення умов для їхнього розвитку – це комплексна спланована діяльність дорослих – батьків, учителів, керівників гуртків і факультативів, шкільного психолога, громади та держави загалом.

2.3.. Аналіз застосування інтерактивних форм роботи на уроках природничої галузі

Аналіз дослідження курсової роботи проводилося під час виробничої практики. Основну увагу експерименту надавалося урокам природознавства, тому, що це важлива складова загального змісту початкової освіти.

Саме використання інтерактивних форм навчання на уроках природознавства створювало умови кращого засвоєння нового матеріалу та активізації пізнавальної діяльності учнів, де учень сам відкривав, здобував й конструював знання та власну компетентність у різних галузях життя. Під час застосування інтерактивних форм роботи на уроці спостерігалася зміни позиції учня й педагога, відбувалася взаємодія між учителем і учнями, заснована на паритетності. Такі стосунки, за словами класовода, сприяють активній позиції учнів, визнання за ними права на самостійність суджень, відмову від переконання в тому, що єдино правильна думка належить учителеві. Навчання полягало в тому, що навчальний процес під час уроку відбувався тільки шляхом постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це зразок співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють.

Ми в котре переконалися, що коли навчання активне, учень постійно перебуває у стані пошуку, хоче отримати відповідь на запитання, потребує інформації, щоб вирішити проблему, або розмірковує разом з іншими над способом виконати завдання.

У ході дослідження спостерігали, що при реалізації інтерактивного навчання всі учні навчалися та залучалися до процесу пізнання, організовувалася їх спільна діяльність з іншими школярами, не залишилися без уваги і обдаровані діти, які реалізували себе у вирішенні індивідуальних завдань, що вимагали більш глибокого аналізу завдання.

У ході такого діалогового спілкування діти вчилися критично мислити, зважувати альтернативні думки, приймати продумані рішення, брати участь у дискусіях, спілкуватися з іншими людьми. Роль вчителя на інтерактивних уроках зводиться до направлення діяльності учнів на досягнення цілей уроку. Вчитель виступає рівноправним суб'єктом навчального процесу. Він не стільки дає готові знання, скільки спонукає учнів до самостійного пошуку.

Щоб усі учні класу були залучені до роботи і довіряли своїй відповіді ми уникали взаємодії з окремими учнями індивідуально, поки вони не звикли до питання «Що ви думаєте?» Замість традиційного «Чи знаєте ви?».

Ми переконалися, що принципова відмінність інтерактивних методів навчання і перевага їх у тому, що вони стимулюють вираз свого «Я » і таким чином звільняють учня від страху отримання поганої оцінки чи не схвалення своєї відповіді. Як правило, оцінки за урок згідно вимог НУШ ми не виставляли, а вели формульне оцінювання. А це сприяло максимальному розкритті творчого потенціалу учнів.

Забезпечення реалізації принципів особистісно орієнтованого навчання досягалося через відповідну організацію уроку:

1. Мотиваційний етап (з'ясування емоційного стану, забезпечення емоційної готовності до уроку); актуалізація суб'єктивного досвіду та опорних знань.
2. Цілевизначення та планування діяльності.
3. Опрацювання навчального матеріалу.
4. Рефлексивно – оцінний етап.

Щоб учні хотіли висловлювали свої думки та ідеї, ми вдавалися до таких прийомів:

- 1) Завжди дякували дітям за висловлені думки .
- 2) Не говорили, що ви вважаєте їх відповідь невірною, а замість цього запитували, чи згодні з такою думкою інші учні.

3) Намагалися вибирати активних учнів, щоб ті пропонували свої пропозиції щодо вирішення проблемних завдань, які відмінні від інших і спонукають клас подивитися на питання під іншим кутом зору.

Під час підготовки до уроків, у процесі дослідження, ми обирали інтерактивні методи, прийоми, форми діяльності, які можуть застосовували на різних етапах (робота з метою уроку, теми; визначення рівня домагань; оцінювання власної та колективної діяльності; озвучування очікуваних результатів; прийом незакінчених речень, вільне письмо, інтерв'ю, створення асоціативних рядів, формування запитань до автора (тексту), рефлексійні запитання; читання з позначками, створення опорних конспектів, активне слухання, метод ПРЕС, триступеневе інтерв'ю, дебати, мозковий штурм, акваріум, мозаїка, кубування, організаційно - ділові ігри та інше).

- Гра
- Парні і групові
- Мікрофон
- Незакінчені речення
- «Судове слухання»
- «Дерево рішень»
- «Мозковий штурм»
- «Загальна дискусія»
- Проекти
- Кейси
- Лекції
- Семінари
- «Загальний галас»
- Словесні асоціації
- ПОПС-формула

2. 4. Структура і методика інтерактивного уроку в початковій школі

Інтерактивний урок, як і інші уроки, має свою структуру, якої ми і дотримувалися.

Етапи інтерактивного уроку:

I. Мотивація.

II. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.

III. Надання необхідної інформації.

IV. Інтерактивна вправа (центральна частина заняття).

V. Підбиття підсумків (рефлексія), оцінювання результатів уроку.

Розглянемо детально кожен з них.

Мотивація

Мета етапу - сфокусувати увагу учнів на проблемі й викликати інтерес до обговорюваної теми. Без виникнення мотивів учіння й мотивації навчальної діяльності не може бути ефективного пізнання. Тому на цьому етапі можуть бути використані такі прийоми:

- коротка розповідь;
- бесіда;
- демонстрування наочності;
- нескладні інтерактивні технології («Мозковий штурм», «Мікрофон», «Криголам» тощо).

Як правило, матеріал, озвучений учнями під час мотивації, наприкінці підсумовувався і ставав «місточком» для представлення теми уроку. Цей елемент уроку має займати не більше ніж 5 % часу заняття.

Пропоную розглянути детальніше інтерактивну технологію «Незакінчене речення», яку ми використовували у нашій роботі (33)

Оголошення, представлення теми

Другий етап інтерактивного уроку — оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів. Мета — забезпечити розуміння учнями змісту їхньої діяльності, тобто того, що вони повинні досягти на уроці і чого від них чекає вчитель.

Формулювання очікуваних результатів уроку — це принциповий момент інтерактивного навчання, бо не усвідомивши цього, учень може сприйняти навчальний процес як ігрову форму діяльності, не пов'язану з навчальним предметом.

Формулювання результатів має відповідати таким вимогам:

- висвітлювати результати діяльності на уроці учнів, а не вчителя («після цього уроку я зможу...»);
- чітко відобразити рівень навчальних досягнень, який очікується після уроку;
- чітко вказувати на способи «вимірювання» результатів;
- учитель має говорити коротко, ясно й абсолютно зрозуміло для учнів.

Правильно сформульовані, а потім досягнуті результати — це гарантія успіху. Оптимальною є ситуація, коли учень розуміє не тільки те, чого він досяг, а й те, чого він має досягти на наступному уроці, чого він взагалі хоче від цього предмета для свого життя. Тому в цій частині інтерактивного уроку вчитель має:

- назвати тему уроку або попросити когось із учнів назвати її;
- якщо назва теми містить нові слова або проблемні питання, слід звернути на це увагу учнів;
- попросити когось із учнів оголосити очікувані результати;
- нагадати, що в кінці уроку він перевірятиме, чи досягли вони цих результатів.

Цей елемент уроку займає не більше ніж 5 % часу.

Надання необхідної інформації

Мета етапу — дати учням достатньо інформації для того, щоб на її основі виконувати практичні завдання, але за мінімально короткий час. Це може бути міні-лекція, читання роздаткового матеріалу, виконання домашнього завдання, опанування інформації за допомогою технічних засобів навчання або наочності. Для економії часу на уроці і для досягнення максимального ефекту уроку ми давати інформацію для попереднього домашнього вивчення, із

врахуванням проблемних завдань для обдарованих дітей. На самому уроці ми ще раз звертали на неї увагу, особливо на практичні поради, якщо необхідно, прокоментувати терміни або організувати невеличке опитування. Ця частина уроку займає близько 10—15 % часу. Розглянемо проведення її на прикладах.

Вправа «Мікрофон»

На уроках рідної мови ми активізували дітей цією технологією, яка надає можливість дітям сказати щось швидко, по черзі, відповідаючи на запитання або висловлюючи свою думку. Це допомагало з'ясувати чи зрозуміли учні завдання уроку і розвинути своє висловлення обдарованих дітей.

Технологія «Робота в парах»

«Роботу в малих групах» ми використовували тоді, коли група за короткий час повинна виконати завдання та представити результати роботи. Діти самі розподіляли ролі в групі (спікер, секретар, посередник, доповідач).

Дуже цікаво проходила робота в мобільних групах.

Наведу приклад такої роботи. На уроках мови групи отримували завдання скласти речення з наданих слів, розібрати одне з них, наприклад, за будовою, або як частину мови, визначити основу речення, зробити фонетичний розбір та інші завдання. Після розбору завдань, по одному учню з кожної групи утворювали нову групу, де кожен учень зачитував речення своєї групи. З цих речень учні склали текст, добирають заголовок і повертаються у свої групи. Потім кожний учень групи по черзі за домовленістю працював або біля дошки, або за партою з коментуванням. Так відбувається обмін знаннями з іншими учнями, демонстрація знань та того, як можна їх застосувати.

Кожна з цих технологій передбачала колективну діяльність учнів і вчителя у процесі пізнання і кожний привносить щось своє: йде обмін знаннями, ідеями. Цей процес повинен відбуватися в атмосфері доброзичливості та взаємодопомоги, що є поштовхом до розвитку пізнавальної діяльності. Тому кожній дитині необхідно створити ситуацію успіху. Слід виділяти кожне найменше досягнення дитини, підкреслюючи, що це результат її праці. Дитина повинна бути впевненою у тому, що завдяки наполегливій праці самостійної, а

також колективної можна досягнути успіху, отримати похвалу вчителя, приз. А коли дитина відчуває успіх, вона прагне того, щоб краще здійснювати свою діяльність. Таким чином, це не просто знання, а розвиток потреби працювати, а також співпрацювати з іншими людьми.

Отже, використання вчителем на уроках методів розвитку критичного мислення допомагає учню не тільки засвоїти певний обсяг знань, а й сприяє розвитку його особистісних якостей.

Інтерактивна вправа

Інтерактивна вправа — центральна частина заняття, яка має займати близько 50—60 % часу, її мета — засвоєння навчального матеріалу, досягнення результатів уроку. Обов'язковою є така послідовність і регламент проведення інтерактивної вправи:

1. Інструктування (2—3 хвилини).
2. Об'єднання в групи або розподіл ролей (1—2 хвилини).
3. Виконання завдання, де вчитель виступає як організатор, помічник, ведучий дискусії (5—15 хвилин).
4. Презентація результатів виконання вправи (3—15 хвилин).

Рефлексія результатів учнями, що є природним і найважливішим компонентом інтерактивного навчання.

Рефлексія здійснюється в різних формах: як індивідуальна робота, робота в парах, групах, дискусія. Вона застосовується після найважливіших інтерактивних вправ, після уроку, після закінчення певного етапу навчання.

На четвертому етапі інтерактивного уроку в початковій школі можна застосувати такі інтерактивні вправи.

Технологія «Ажурна пилка»

Українська мова, 3-й клас.

Тема. *Рід іменників.*

Учитель об'єднує клас на 4 домашні групи. Завдання: опрацювати вдома кожен групу іменників (група іменників чоловічого роду, жіночого роду, середнього роду, іменники у множині).

У класі учасники домашніх груп об'єднуються у так звані експертні групи, де представники кожної з них пояснюють засвоєний матеріал іншим і таким чином самі набувають нових знань.

Учасники експертних груп повертаються в домашні групи й діляться знаннями, отриманими в експертних групах, з іншими учнями цієї групи.

Клас об'єднується в загальне коло для підбиття підсумків уроку. Таким чином усі учні оволодівають розумінням принципу поділу іменників за родовими ознаками.

Ще хотілось би зупинитися на технології «Судове слухання». Клас ділиться на групи одна—прокурори, а інша -адвокати. Наприклад, прокурорам-доведіть, що зима сувора пора року, використовуючи якомога більше прикметників, а адвокатам, що зима лагідна пора року. Аналогічну роботу можна проводити при вивченні антонімів тощо. Суддею може виступати, як і вчитель так і група учнів. Ця технологія дає можливість учням отримати спрощене уявлення про процедуру прийняття судового рішення, взяти участь у вправі, пов'язаній з аналізом, критичним мисленням, прийняттям рішень, розвиває мовлення і збагачує словниковий запас.

Розвинути вміння створювати цілісну картину, спираючись на мінімум інформації, передбачати, прогнозувати, виділяти головне, суттєве допомагають ключові слова. Цю методику я застосовую і у складанні схем, карток-підказок тощо.

Створити на уроках ігрові моменти, що дуже позитивно сприймається учнями, дати характеристику чого-небудь, провести аналіз, порівняти допомагають питання, що записані на гранях «Розумного кубу». Методику «Розумний куб» можна застосовувати на етапі розминки, актуалізації на уроках з різних предметів. Підсумувати інформацію, визначити головні ідеї, думки можна за допомогою стратегії «Сенкан». Це білий вірш у п'ять рядків, в якому синтезована інформація у стислому вигляді.

Технологія «Рольова гра»

Це маленька сценка, що розігрується учнями. Її мета - наочно уявити, побачити, оживити обставини або події, знайомі учням.

Під час проведення уроків можна використовувати прийом розігрування ситуації по ролях, мета якої - визначити власне ставлення до конкретної ситуації, набути досвід поведінки в подібній ситуації. Наприклад, уяви себе краплинкою води і застосовуючи всі свої знання про кругообіг води в природі, опиши свою мандрівку до моря.

Діти з «Новин телебачення» отримують інформацію про пожежу та її наслідки для сільського господарства регіону й починають «реагувати на повідомлення», виконуючи свої ролі. Потім збираються в свої групи й вирішують проблему.

Після обговорення ситуації виходять з ролей:

- Як ви почувалися в тій чи іншій ролі?
- Що подобалося під час гри, що ні?
- Чи бували ви самі в подібній ситуації?
- Чи була вирішена проблема? Чому? Як?
- Яку іншу лінію поведінки можна було б виробити?
- Яким чином цей досвід може вплинути на ваше подальше життя?

Знайомий усім прийом «Перевтілення» можна використовувати при роботі над казкою. Кожен учасник гри вибирає роль для ідентифікації, ім'я якого записує на картки і ховає в кишеню. Персонажі не повинні повторяться. Задаючи непрямі питання, що стосуються світогляд, способу життя і характеру героя, учасники намагаються визначити ролі один одного, пари чи групи.

Технологія «Метод «Прес»

Так, метод «Прес» допомагає навчитися знаходити вагомі аргументи і формулювати свою думку відносно спірного питання, розбиратися у своїх ідеях, а також формулювати їх у вигляді чіткої та логічної структури.

Українська мова.

Тема. Однорідні члени речення.

Чотири пари працюють одночасно. Перед кожною стоїть завдання відповідати на поставлене запитання виключно за поданим кліше:

1-ша пара — «Я вважаю, що...»

2-га пара — «...тому, що...»

3-тя пара — «...наприклад...»

4-та пара — «Таким чином...»

Отже, міркування набуває такого вигляду:

- Я вважаю, що ці члени речення є однорідними, тому що вони відповідають на одне й те саме питання й залежать від одного й того ж слова.

Проектна діяльність

Самостійне дослідження різних тем, що проводиться учнями протягом деякого часу.

Етапи роботи над проектом:

1. Мотиваційний (постановка цілей і задач, актуалізація проблеми, розробка основних ідей).

2. Підготовчий (формування команди, розподіл обов'язків, збір інформації).

3. Етапи реалізації проекту (інтегрування всієї зібраної інформації, підготовка наочного матеріалу, створення комп'ютерної презентації).

4. Підведення підсумків .

Технологія «Акваріум»

Урок української мови.

Інколи існує кілька шляхів розв'язання проблеми уроку, тоді клас ділиться на 2—4 групи. Одна з груп сідає в центрі класу й утворює своє маленьке коло. Учасники цієї групи обговорюють свій варіант розв'язання проблеми, використовуючи метод дискусії (3—5 хвилин). Інші учні класу слухають, не втручаючись у хід обговорення. Потім кожна група, по черзі займаючи місця в центрі класу, пропонує свій варіант рішення проблеми, яка виникла. Обирається найбільш раціональний варіант.

Підбиття підсумків (РЕФЛЕКСІЯ)

Методика проведення рефлексії на уроці містить наступні етапи.

1. Припинення діяльності (з можливістю продовження роботи).

2. Відновлення послідовності виконаних дій (навіть незначних).

3. Вивчення відтвореної послідовності дій з точки зору їх ефективності, продуктивності, відповідності поставленим завданням.

4. Виявлення і формулювання результатів рефлексії:

— предметна продукція діяльності (ідеї, пропозиції, закономірності, відповіді на запитання);

— способи, які використовувалися чи створювалися в ході діяльності;

— гіпотези щодо майбутньої діяльності. Рефлексія може подаватися у вигляді малюнків, схем, графіків.

Технологія проведення підсумкового етапу

I стадія:

- використовуйте відкриті запитання: як?, чому?, що?;

- виражайте почуття;

- наполягайте на описовому характері коментарів;

- говоріть про реально зроблене.

II стадія:

- запитуйте про причини: чому?, як?, хто?;

- заглибтеся у відповіді: чому його немає?, що було б, якби?;

- шукайте альтернативні теорії;

- доберіть інші приклади;

- наведіть думки незалежних експертів.

III стадія:

- домагайтеся, щоб учні взяли на себе зобов'язання щодо подальших дій.

Цей етап займає 20 % часу уроку.

ПОПС - формула:

П - позиція («Я вважаю , що ...»)

О- обґрунтування (або пояснення) («Тому що ...»)

П - приклад («Я можу це довести на прикладі...»)

C - судження (або наслідок) («Виходячи з цього , я роблю висновок про те, що...»)

При використанні інноваційних технологій у навчанні української мови успішно застосовуються такі прийоми: «Загальний галас».

Прийом застосовується для зміни темпу уроку своєрідна фізкультхвилинка, можливість спілкування в парах чи групах.

Прийом «Телеграма». Прийом актуалізації суб'єктивного досвіду. Дуже короткий запис. Наприклад, коротко написати найважливіше, що усвідомив з уроку. Написати в телеграмі побажання герою твору , герою вірша. Написати побажання собі з точки зору вивченого на уроці і т.д.

Технологія «Дерево рішень»

Клас ділиться на 3 або 4 групи . Кожна група обговорює питання і робить записи на своєму « дереві » (аркуш ватману) , потім групи міняються місцями і дописують на деревах сусідів свої ідеї.

Інтерактивні методи й прийоми навчання відносяться до числа інноваційних, що сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів, самостійного осмислення навчального матеріалу . Результатом цієї праці є: краще ставлення учнів до вивчення рідної мови, вищі оцінки за виконання контрольних і творчих робіт (більшість учнів мають високий і достатній рівень знань). Все це спонукає дітей до участі у різних конкурсах та олімпіадах. Зокрема, у конкурсі П. Яцика, Обдарованість року, шкільні та міські олімпіади, різні інтернет – конкурси, та інтернет-олімпіади. Саме завдяки таким заходам обдаровані діти отримуть мотивацію до навчання і до розвитку свої пізнавальних можливостей.

Отже, використання інтерактивних форм роботи на уроці і у позашкільній діяльності, дає можливість для виявлення і розвитку обдарованих дітей у молодшій школі.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

На основі теоретичного аналізу літератури було уточнено зміст понять:

- Обдарованість – індивідуальна потенціальна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності.

- Обдарованість – підвищений рівень розвитку однієї чи кількох здібностей людини, на основі яких з'являється можливість досягати високих результатів у соціально значущих видах діяльності.

- Обдаровані діти – це діти, які рано виявляють здібності і схильності до того чи іншого виду діяльності.

Нами було встановлено, що найбільш вдалим та розповсюдженими формами і методами навчання обдарованих учнів на уроках української мови є метод проєктування, участь у вікторинах та олімпіадах, інтерактивний урок, теорія розв'язання винахідницьких завдань, ейдетика (це технологія формування ейдетичного мислення, за допомогою якого інформація запам'ятовується через образи, асоціації й відчуття), проблемні запитання, інтерактивне навчання та інші.

Також стало зрозумілим, що одним з варіантів супроводу розвитку обдарованих дітей в школі є реалізація програм позаурочної діяльності, які складають основну освітню програму початкової, середньої, загальної освіти відповідно до Державного стандарту. Позаурочна робота теж має велике значення в навчальному процесі з обдарованими школярами в початковій школі.

В дослідній частині було проведено педагогічне дослідження на тему застосування інтерактивних форм роботи у навчальному процесі, зокрема наприродознавства.

Результати дослідження підтвердили думку про те, що систематичне і послідовне застосування методів і прийомів навчання, структурованих

відповідно за творчими видами діяльності ефективно позначаються на розвитку творчих здібностей обдарованих дітей молодшого шкільного віку.

Отже, обдарованість слід розглядати як досягнення та як можливість досягнення. Тобто потрібно брати до уваги і здібності, які вже були виявлені, і які можуть виявитись у майбутньому. Проблема розвитку обдарованих учнів та створення умов для їхнього розвитку – це комплексна спланована діяльність дорослих – батьків, учителів, керівників гуртків і факультативів, шкільного психолога, громади та держави загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Босенко М. І. Психолого-педагогічні умови розвитку обдарованості.
Шкільний світ. № 24. 2001. с. 9–10.
2. Біда О. Структура і методика інтерактивного уроку. Початкова школа. 2007 -- №7
3. Васильченко Л. І. Психолого-педагогічні особливості обдарованих дітей. Педагогіка і психологія. 2007. № 4 (57). С. 32–39.
4. Ветрова О. Д. Сучасні методи і форми роботи з обдарованими дітьми. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2012. № 3. С. 73–75.
5. Власенко О. Закордонний досвід роботи з обдарованими дітьми. Директор школи. 2014. № 20. С. 6 – 10.
6. Волчанова Н. Індивідуальна робота з обдарованими дітьми. Рідна школа. 2000. № 6. С. 77 – 79.
7. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: 1997.
URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009714> (дата звернення: 23.09.2019).
8. Грабовський А. Види дитячої обдарованості. Обдарована дитина. 2004. № 1. С. 38 – 46.
10. Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання. З досвіду роботи //Тема. - 2004. -- № 3/4. - С. 229-232.
11. Єльнікова О.В. Інтерактивне навчання - засіб модернізації освіти у сучасній школі. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. Праць.- Київ-Запоріжжя. - 2002. - Вип. 24. - С. 84-88.
12. Іванішена С. Форми та методи інтерактивного навчання. // Початкова школа. --2006. -- №3.
13. Іванчук М. Інтегрований урок як специфічна форма організації навчання. // Початкова школа. -- 2006.--№8;

14. Дичківський І. М. Інноваційні педагогічні технології. К.: Академвидав. 2004. с. 280.
15. Зазимко О. В. Основні теоретичні підходи до визначення обдарованості. Обдарована дитина. 1998. № 8. с. 5–12.
16. Зазимко О. В. Теоретичні засади визначення особистісних чинників розвитку обдарованості. Обдарована дитина. 2008. № 8. С. 2 – 7.
17. Коваленко О. Деякі теоретичні питання ідентифікації здібних і обдарованих дітей старшого дошкільного віку. Рідна школа. 2013. № 10. С. 24 – 27.
18. Корнієнко І. Обдаровані діти: особливості, пошук супровід розвитку. Педагогічна думка. 2007. № 3. С. 30 – 32.
19. Кравчук О. Вчити обдарованих дітей – мистецтво. Початкова школа. 2013. №7. С. 58 – 59.
20. Луцик В. В. Традиційні та нетрадиційні форми роботи з обдарованою дитиною. Обдарована дитина. 2010. № 10. С. 57-60.
21. Нечаєва О. С. Шляхи формування мотивації досягнення успіху в обдарованих підлітків. Обдарована дитина. 2007. № 9. С. 25 – 30.
22. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/novaukrainskashkola> (дата звернення: 11.11.2020).
23. Обдаровані діти. Вчитель вчителю, учням та батькам. URL: <http://teacher.at.ua/publ/19-1-0-425> (дата звернення: 02.11.2019).
24. Обдаровані діти. Форми, методи, робота з обдарованими дітьми. Творча майстерня психолога Пузиревич Катерини. URL: <http://novosvit.pp.ua/fenomen-osobystisnoji-obdarovanosti/> (дата звернення: 13.11.2020)
25. Пехота О. М. Освітні технології: Навчально-методичний посібник. К.:

А.С.К. 2001. с. 256.

26. Пометун О. Піроженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. К.: А.С.К. 2004.

27. Чумакова М.В. Академічна обдарованість та методи її діагностики. Обдарована дитина. № 2. 2002. с. 53–56.

28. Яншина Т. "Підходи до навчання обдарованих дітей" URL:
[http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2
&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Im](http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Im)

ДЛЯ НОТАТОК

Навчально-методичне видання

**МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ
«ПРИРОДОЗНАВСТВО». НАПИСАННЯ КУРСОВИХ РОБІТ
(правила оформлення, тематика, плани, література)**

О.В.Слипанюк,

Кандидат біологічних наук, доцент кафедри соціально-економічних та природничих дисциплін ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника»

Друкується за ухвалою вченої ради Коломийського інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 2 від 26 вересня 2020 року).

Формат 60×84/16. Ум.друк.аркушів 4,18
Гарнітура Times New Roman
Папір офсетний, друк цифровий
Наклад 300 прим.

Івано-Франківськ,
вул.Височана,18
Видавництво «НАІР»